

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาผลกระทบเพื่อพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนริมน้ำจันทบูร จังหวัดจันทบุรี นี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษา และค้นคว้าแนวคิดทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ เพื่อนำมาประกอบวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีรายละเอียดของเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. แนวคิดการท่องเที่ยว
2. แนวคิดการท่องเที่ยวยั่งยืน
3. แนวคิดการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว
4. ทฤษฎีศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากร
5. แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน
6. ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

1.1 ความหมายของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวตามความหมายในภาษาไทยนั้น ใช้คำว่า “ไปเที่ยว” มีความหมายว่าการเดินทางไปยังสถานที่ใดที่หนึ่งทั้งใกล้และไกลเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน

คำว่า “การท่องเที่ยว” เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง ซึ่งไม่ได้หมายเฉพาะเพียงการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเพื่อสนุกสนานบันเทิงรมย์เท่านั้น หากแต่การเดินทางเพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้ เพื่อการกีฬา เพื่อการติดต่อธุรกิจ ตลอดจนการเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง ก็นับเป็นการท่องเที่ยวทั้งสิ้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2535)

อานัติ จักรแก้ว (2545) กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยว (Tourism) หมายถึง การที่คนเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ และตลอดระยะเวลาเหล่านั้นได้มีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้น การไปเที่ยวชมสถานที่ที่สวยงามหรือทัศนียภาพแปลก ๆ หรือเดินซื้อสิ่งของต่างๆ เป็นต้น การท่องเที่ยวมีหลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น ระยะเวลาในการท่องเที่ยว ประเภทของการคมนาคม จำนวนสมาชิก หรือค่าใช้จ่ายต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงประกอบไปด้วยกิจกรรม และบริการต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ในการเดินทาง เช่น การคมนาคมขนส่ง ที่พักแรม สถานขายอาหาร และเครื่องดื่ม ร้านค้า สถาน

บันเทิง สิ่งอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ และบริการต้อนรับที่เต็มไปด้วยอัธยาศัยไมตรี ต่อผู้ที่เดินทางจากบ้านตนเองมายังท้องถิ่นอื่น

1.2 วัตถุประสงค์กับการท่องเที่ยว

โรบินสัน (Robinson) ได้กล่าวไว้ว่า วัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวของบุคคลมีอยู่ 8 ประการ คือ

- 1.2.1 เพื่อฟื้นฟูสุขภาพและร่างกาย
- 1.2.2 เพื่อสุขภาพอนามัย เพื่อสูดอากาศบริสุทธิ์ อากาศดี อากาศดี
- 1.2.3 เพื่อเข้าร่วมหรือชมกิจกรรมทางกีฬา
- 1.2.4 เพื่อไปชมสิ่งที่แปลกใหม่ในต่างประเทศ
- 1.2.5 เพื่อความรื่นเริงบันเทิงใจ ความสนุกสนาน ความสดชื่น เพื่อการพักผ่อน
- 1.2.6 เพื่อสาเหตุส่วนตัว เช่น ไปเยี่ยมญาติ ไปพบเพื่อนใหม่หรือเพื่อหลบหนีคนที่

ใกล้ชิดจำเจ

- 1.2.7 เพื่อเหตุผลทางด้านจิตใจ ศาสนา
- 1.2.8 เพื่ออาชีพและการธุรกิจ

ตามมติเอกฉันท์ของสหประชาชาติในการประชุมครั้งที่ 21 ในปี พ.ศ.2510 อันเป็นปีท่องเที่ยวสากลว่า “การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมพื้นฐานที่มนุษยชาติต้องการมากที่สุด ควรที่รัฐบาลของทุกประเทศและมนุษย์ทุกคนจะสนับสนุน” จากมูลเหตุจูงใจ เพื่อการท่องเที่ยวที่กล่าวมานี้ คงจะไม่มีมูลเหตุจูงใจอันใดอันหนึ่งที่เป็นตัวกระตุ้นที่เด่นที่สุด แต่มีลักษณะผสมผสานกัน

1.3 รูปแบบการท่องเที่ยว

รูปแบบการท่องเที่ยวมี 2 ลักษณะคือ (สุวันชัย หวนนากลาง. 2548 : 6)

1.3.1 การท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มใหญ่จำนวนมาก

1.3.2 การท่องเที่ยวแบบทางเลือก (Alternative Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องสามารถ “เลือก” ได้จริงๆ ไม่ว่าจะเลือกในเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยว ประเภทของที่พัก บริษัทนำเที่ยวและการจัดการ รวมทั้งควบคุมกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในระหว่างการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในปัจจุบันที่มีการพัฒนารูปแบบไปในลักษณะต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้นมุมมองเกี่ยวกับรูปแบบของการท่องเที่ยว อาจมีความแตกต่างออกไปได้ในหลาย ๆ ลักษณะ เช่น การท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ฯลฯ แล้วแต่ประเด็นการมองลักษณะย่อยๆ ว่ามีลักษณะใด ในที่นี้ผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวออกเป็น 2 ลักษณะคือ การท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourism) การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism)

การท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเดินทางภายในประเทศ เพื่อการแลกเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตเพื่อเยี่ยมชมญาติ เพื่อน ๆ ตามเมืองต่าง ๆ หรือเพื่อการพักผ่อนเป็นรางวัลชีวิตก็แล้วแต่ แต่เป็นการเดินทางภายในประเทศ ซึ่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลเกือบทุกประเทศได้มีการรณรงค์สนับสนุนให้มีการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ เพราะเป็นการควบคุมเงินปริมาณเงินตราในระบบเศรษฐกิจอย่างหนึ่ง ทำให้เกิดการหมุนเวียนทางการเงินในประเทศ และก่อให้เกิดการได้เปรียบดุลทางการค้า (Balance of Trade) เงินไม่ไหลออกนอกประเทศ

การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourism) การท่องเที่ยวระหว่างประเทศเป็นการเดินทางจากจุดหนึ่งไปยังปลายทางที่ซึ่งเป็นสถานที่เป้าหมายนั้นในลักษณะการเดินทางข้ามประเทศจะมีอยู่ 2 ลักษณะ คือ การเดินทางเข้าประเทศ หมายถึง ประเทศเราเป็นพื้นที่เป้าหมายให้คนต่างชาติที่เดินทางเข้ามายังประเทศของเรา หรือเรียกว่า Inbound อีกลักษณะหนึ่งคือ การเดินทางออกนอกประเทศ หมายถึง ประเทศเราเป็นจุดต้นทางในการเดินทางไปยังประเทศอื่น ซึ่งเป็นเป้าหมายการเดินทางลักษณะนี้เรียกว่า Outbound

○ การท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เป็นเรื่องที่ทุกส่วนซึ่งเกี่ยวข้องพยายามดึงคนจากประเทศอื่นเข้ามาใช้บริการท่องเที่ยวในประเทศของเรา เพื่อการได้เปรียบทางการค้า และได้ดุลทางด้านการท่องเที่ยวเป็นการได้เปรียบทางด้านการเงินตรา และคุณภาพชำระเงินการที่มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาในประเทศ เป็นการนำเงินตราต่างประเทศเข้ามาเปรียบได้เหมือนการขายสินค้ากับต่างประเทศ หรือการส่งออก (Export) อย่างหนึ่ง

การท่องเที่ยวจะเป็นการเดินทางภายในประเทศ หรือการเดินทางระหว่างประเทศก็ตาม ปัจจัยที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวโดยตรง ได้แก่ อำนาจซื้อ หรือรายได้ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับพื้นที่เป้าหมาย ระบบการขนส่ง ระบบการอำนวยความสะดวกระหว่างการเดินทาง (เช่น การบริการตรวจคนเข้าเมือง ป้ายบอกทาง ฯลฯ) ที่พัก อาหาร แหล่งท่องเที่ยว คนหรือชุมชน ณ พื้นที่เป้าหมาย

จากปัจจัยที่จำเป็นในการท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวจะต้องใช้นั้นนำไปสู่กิจกรรมของการสร้าง การจัดหา การพัฒนา เพื่อให้มีปัจจัยเหล่านี้ขององค์การต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นหน้าที่หลัก ๆ ในการดำเนินงานของธุรกิจ ทั้งในแง่ของ

1. Marketing – การบริหารตลาดท่องเที่ยว
2. Production – การบริหารจัดการแหล่ง หรือทรัพยากรการท่องเที่ยว
3. Personal – การบริหารคน คุณภาพในการมีส่วนร่วม
4. Finance – การบริหารการเงิน เพื่อก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่ม หรือรายได้กับพื้นที่ด้วยการ

บริหารจัดการที่มีระบบและเกิดประสิทธิภาพโดยรวม

การจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ทางการท่องเที่ยวให้บรรลุเป้าหมาย เป็นสิ่งที่ต้องมีการบูรณาการส่วนที่เกี่ยวข้องทุก ๆ ด้าน ให้ดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพอย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุค

โลกาวิวัฒน์ การท่องเที่ยวไปยังจุดใดก็ตาม เป็นสิ่งที่นักท่องเที่ยวจะมีทัศนคติและค่านิยมในการ คำนึงถึงมาตรฐานและคุณภาพที่ได้จากการท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งในการดำเนินการตามที่กล่าวมาแล้ว อาจจะมีกระทบทั้งเชิงบวกเชิงลบ หากมีผลที่เกิดขึ้นในเชิงลบหลายๆ โอกาสที่จะทำให้เกิดผลดีต่อการ ดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวก็จะเป็นไปในลักษณะที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและ สิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปหรือที่เรียกว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้ ในปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับการดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับการดูแลรับผิดชอบทางด้านการ การท่องเที่ยว จึงมีแนวคิดที่จะบริหารจัดการท่องเที่ยวสู่ความยั่งยืนมีการดำเนินการได้ต่อเนื่องตลอดไป

1.4 ลักษณะของการท่องเที่ยว

ลักษณะของการท่องเที่ยวมี 6 ลักษณะดังนี้ (อานันท์ จักรแก้ว. 2545 : 30)

1.4.1 การท่องเที่ยวเพื่อความสนุกสนานและความบันเทิง เป็นการท่องเที่ยวเพื่อเปลี่ยน บรรยากาศ ประกอบกับความอยากรู้อยากเห็น เพื่อชมทิวทัศน์ วัฒนธรรม ประเพณีชีวิตความเป็นอยู่ ของท้องถิ่นต่าง ๆ หรือท่องเที่ยวไปตามสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลิน บางครั้งเป็นการไปเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศ และสถานที่พักอาศัย การท่องเที่ยวแบบนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัย หลายอย่าง เช่น ทัศนียภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจของนักท่องเที่ยว และสิ่งที่ดึงดูดความสนใจของสถานที่ แต่ละแห่ง

1.4.2 การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน เป็นการใช้เวลาว่าง เพื่อพักผ่อนร่างกายและสมอง อาจรวมถึงการพักผ่อนหลังการเจ็บป่วย โดยจะใช้เวลาพักผ่อนให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ สถานที่ไปพักจะ เลือกว่าที่สงบ สะดวกสบาย อากาศบริสุทธิ์ เช่น ชายทะเล หรือบนภูเขาที่ห่างไกลจากความอึกทึกครึกโครม

1.4.3 การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาสังคมวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวที่มีวัตถุประสงค์ที่จะ ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่างๆ ควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวด้วย เป็น การศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ทั้งในแง่มานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เช่น ชมโบราณสถาน ศิลปะหรือการ แสดงต่าง ๆ

1.4.4 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การท่องเที่ยวประเภทนี้มีจุดประสงค์ 2 ประการคือ ประการแรก เป็นการไปชมการแข่งขันกีฬาที่ตนสนใจ เช่น ฟุตบอล มวย เทนนิส ฯลฯ การแข่งขัน กีฬาถึงแม้ว่าจะมีการย้ายสถานที่แข่งขันก็ยังมีผู้ชมติดตามไปอยู่เสมอ ประการที่สอง เป็นการ ท่องเที่ยวเพื่อไปเล่นกีฬาหรือออกกำลังกาย ซึ่งการท่องเที่ยวประเภทนี้ สถานที่ที่จะไปเป็นสิ่งที่ดึงดูดให้ เกิดการท่องเที่ยว เช่น ชายทะเล ภูเขา หรือการยิงนก ตกปลา หรือส่องสัตว์ เป็นต้น จากจุดประสงค์ ดังกล่าว จะพบว่าประเทศที่มีทัศนียภาพหรือลักษณะภูมิประเทศหลายๆรูปแบบมักจะได้ประโยชน์ จากการท่องเที่ยวประเภทนี้มาก

1.4.5 การท่องเที่ยวเพื่อเจรจาธุรกิจ การประชุม และสัมมนาการท่องเที่ยวประเภทนี้ ความจริงแล้วลักษณะของการเดินทางแบบนี้ไม่น่าจะจัดว่าเป็นการท่องเที่ยว ทั้งนี้เพราะตามหลักแล้ว

การท่องเที่ยวจะต้องเดินทางไปเพื่อที่จะท่องเที่ยวหรือพักผ่อน แต่ปรากฏว่าผู้ที่ไปเพื่อเจรจาธุรกิจหรือสัมมนา มักจะแบ่งเวลาส่วนหนึ่งไว้สำหรับการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแบบนี้สิ่งที่จะเป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยว คือ ต้องมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจ มีสถานที่พักอาศัยหรือโรงแรม และระบบการคมนาคมที่ดี สะดวก รวดเร็ว ปัจจุบันนี้การท่องเที่ยวลักษณะนี้มีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเรื่อยๆ

1.4.6 การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา การท่องเที่ยวประเภทนี้เป็นการที่บุคคลไปต่างประเทศเพื่อการศึกษา ศึกษานานาชาติ หรือวิจัย หรือโครงการแลกเปลี่ยนอาจารย์ นักศึกษาระหว่างมหาวิทยาลัย และจะไปอยู่ในประเทศนั้นนานนับเดือน รวมถึงการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาภายในประเทศด้วย จัดว่าเป็นการท่องเที่ยวที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศชาติอย่างหนึ่ง

2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยเป็นอันดับสองรองจากอะไหล่และอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ (นาคยา ธนพลเกียรติ, 2547 : 32) การลงทุนด้านการท่องเที่ยวต้องใช้ทุนจากทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน ด้วยการสร้างและเพิ่มความโดดเด่นให้กับแหล่งท่องเที่ยว ผลที่เกิดจากการท่องเที่ยวย่อมมีผลดีผลเสียทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อท้องถิ่นจนถึงระดับประเทศ อันเป็นเหตุให้เกิดแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เพื่อสร้างสมดุลระหว่างการใช้ประโยชน์และการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ต่อไป การศึกษาด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนประกอบด้วยความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน องค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังนี้

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2546) ได้กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้ดังนี้

- 2.1.1 ต้องเป็นการดำเนินการภายใต้ความสามารถของธรรมชาติชุมชนชนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อขบวนการท่องเที่ยว
- 2.1.2 ต้องตระหนักดีต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน
- 2.1.3 ต้องยอมรับให้ประชาชนทุกส่วนได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 : 40) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่และกลุ่มเด็กเล็กที่มีการจัดการอย่างดีเยี่ยมเพื่อสามารถดำรงไว้ซึ่งทรัพยากรท่องเที่ยวให้มีความดึงดูดใจอย่างไม่เสื่อมคลาย ธุรกิจท่องเที่ยวมีการปรับปรุงคุณภาพให้มีผลกำไรอย่างเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมได้รับประโยชน์ตอบแทนอย่างเหมาะสม

โดยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมเยือนสม่ำเสมอเพียงพอ แต่มีผลกระทบทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด หรือไม่มีอย่างยืนยาว ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมี 6 ประการ คือ

2.1.4.1 เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท ทั้งแหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรม

2.1.4.2 เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นคุณค่า และความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละแหล่งท่องเที่ยว

2.1.4.3 เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว

2.1.4.4 เป็นการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติและวัฒนธรรม

2.1.4.5 เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ผลตอบแทนแก่ผู้ประกอบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

2.1.4.6 เป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นและคืนประโยชน์กลับสู่ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นด้วย

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ได้รับประสบการณ์กับคุณค่าและเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อและส่งผลกระทบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวน้อยที่สุด โดยมีคนในท้องถิ่นเป็นผู้มีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์อย่างพอเพียงและสม่ำเสมอ

2.2 หลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) มีหลักการที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นกระแสความคิดของโลกในช่วง 2 ทศวรรษที่ผ่านมา และได้รับความสนับสนุนจากคณะกรรมการว่าด้วยการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Commission on Sustainable Development) ขององค์การสหประชาชาติ ซึ่งหลักการโดยทั่วไปของการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ต้องมีการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี เพื่อให้สามารถแก้ไขประโยชน์อย่างยั่งยืน คือ จะต้องมีการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างพอดี เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนาน และมีการกระจายผลประโยชน์ให้แก่คนส่วนใหญ่ รวมทั้งมีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนได้ส่วนเสีย เมื่อนำหลักการนี้มาปรับใช้กับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีจุดเน้นสำคัญดังนี้

2.2.1 ต้องดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยว ให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อไปได้ในระยะเวลายาวนานจนถึงชั่วลูกชั่วหลาน มิใช่เพียงเพื่อคนรุ่นปัจจุบันเท่านั้น

2.2.2 ลดการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง และลดปริมาณของเสียที่จะเป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม

2.2.3 มีการกระจายรายได้และผลประโยชน์ให้แก่คนในท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่ เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้าร่วมในการจัดการ และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

2.2.4 มีการประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น หน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ผู้ประกอบธุรกิจท่องเที่ยว และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อการวางแผน การจัดสรรงบประมาณ และการจัดการทรัพยากรอย่างเหมาะสม

2.2.5 มีการสร้างเครือข่ายเพื่อเผยแพร่แนวคิด การศึกษาวิจัย และความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนออกไปในหมู่บ้านประชาชนทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศอย่างกว้างขวาง (โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ เล่ม 27. 2550)

South Australian Tourism Commission (2007) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับหลักการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนที่สัมพันธ์กับเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมไว้ 12 ประการ ดังนี้

2.2.6 การท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการดำรงรักษาสภาพแวดล้อมไว้ให้สมบูรณ์ที่สุด

2.2.7 การท่องเที่ยวสนับสนุนการอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ผลประโยชน์สูงสุดจากสภาพแวดล้อมเช่นกัน

2.2.8 สร้างความแตกต่างจากสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ

2.2.9 สะท้อนถึงคุณค่าของชุมชน แสดงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน

2.2.10 นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ที่แท้จริงจากพื้นที่

2.2.11 ทำความเข้าใจและกำหนดเป้าหมายทางตลาด

2.2.12 เพิ่มพูนประสบการณ์แก่ผู้มาเยือน

2.2.13 เพิ่มคุณค่า และสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น

2.2.14 สามารถบอกเล่าเรื่องราวที่เกี่ยวกับพื้นที่

2.2.15 ส่งเสริมความรู้สึกของสถานที่ (Sense of Place) ผ่านการออกแบบ

2.2.16 ได้รับผลประโยชน์ร่วมกันทั้งนักท่องเที่ยวและประชาชนในชุมชน

2.2.17 ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และมีส่วนได้ส่วนเสียกับการท่องเที่ยว

การวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (บุญเลิศ ตั้งจิตวัฒนา.2548 : 35)

กล่าวว่า ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่

1. ด้านแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรการท่องเที่ยว
2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการ
3. ด้านการตลาดการท่องเที่ยว
4. ด้านการตลาดการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน มีหลักการสำคัญอยู่ 4 ประการ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องทำให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างเพียงพอที่จะตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะต้องสามารถจัดความยากจนและเน้นการกระจายโอกาสในการใช้ทรัพยากรเพื่อลดความไม่เท่าเทียมกันในสังคม และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถรวมเอาค่าใช้จ่ายด้านสิ่งแวดล้อมเข้าไว้ในต้นทุนการผลิตด้วย เช่น การจัดการด้านการโรงแรมจะต้องรวมค่าใช้จ่ายในการบำบัดน้ำเสีย และการลดความเสี่ยงของสิ่งแวดล้อมในบริเวณข้างเคียงด้วย

2. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสังคม กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องสนับสนุนค่านิยมให้ประชาชนมีมาตรฐานการบริโภคทรัพยากรที่ไม่ฟุ่มเฟือยและอยู่ในขีดความสามารถของระบบนิเวศนั้น ๆ ที่จะรองรับได้ รวมทั้งมีการส่งเสริมและพัฒนารูปแบบในการที่จะนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ให้เหมาะสมกับความต้องการทางสังคมและศักยภาพที่จะอำนวยประโยชน์ได้ และต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีในสังคม โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวต้องมั่นคงยาวนาน และต้องนำไปสู่การกระจายผลประโยชน์ในสังคมอย่างเป็นธรรม

3. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางวัฒนธรรม กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องสนับสนุนการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนเพื่อสร้างความภาคภูมิใจอย่างยั่งยืนยาวนาน และไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ต่อวัฒนธรรมอันดีของชุมชน รวมทั้งเป็นการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีกับคนรุ่นหลังต่อไป

4. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องสร้างความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ การท่องเที่ยวต้องใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างชาญฉลาด (Wise Use) มีการบำรุงรักษา และมีอัตราการใช้ทรัพยากรที่อยู่ในขอบเขตของการฟื้นฟูกลับมาใหม่ได้ หากใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวจนหมดสิ้นไป หรือใช้จนเสื่อมโทรมอาจทำให้คนรุ่นหลังขาดโอกาสในการใช้ประโยชน์ต่อไป นอกจากนี้ การท่องเที่ยวยังต้องมีการพิทักษ์และสงวนรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) เพราะสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ รวมทั้งมนุษย์มีวิวัฒนาการร่วมกัน การสูญหายไปของสิ่งมีชีวิตชนิดใดชนิดหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตที่เหลือรอด จนอาจเป็นเหตุให้มีการสูญหายของสิ่งมีชีวิตหลายชนิดตามมา

หลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนดังกล่าวมุ่งเน้นให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีขอบเขตของการพัฒนาในลักษณะ ต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยวจะต้องสามารถดำรงอยู่ได้
2. มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ
3. ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาความดึงดูดใจไว้ได้ไม่เสื่อมคลาย
4. กิจกรรมการบริการมีกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอ

5. ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม จะต้องไม่มีหรือมีน้อยที่สุด

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและการวางแผนการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว ซึ่งการกำหนดนโยบายและการวางแผนการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว นั้นสิ่งที่จะต้องพิจารณาเป็นอันดับแรก คือ ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของทรัพยากรการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งกล่าวถึงในบทต่อ ๆ ไป

หลักการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ของเซอร์ลี อีเบอร์ (Shirley Eber)

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี หมายถึง ผู้รับผิดชอบการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว ต้องมีวิธีการจัดการการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิมทั้งมรดกทางธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างดั้งเดิมอย่างเพียงพอ หรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพใช้อย่างประหยัด ต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า และคุณภาพของธรรมชาติ ต้นทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งปัจจัยสำคัญประกอบอยู่ด้วย

○ การพัฒนาต้องยังคงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดอย่างเหมาะสมนั้นสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น กับลดการก่อของเสียผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมกันวางแผนกับผู้เกี่ยวข้องจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ หรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก เช่น ลดการนำไม้มาก่อสร้างอาคาร ให้ใช้วัสดุอื่นแทน เป็นต้น

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยวโดยการรักษา และส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดย

3.1 การเพิ่มคุณค่า เช่น แหล่งท่องเที่ยวน้ำตก อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก ฝึเสือ หรือปีนหน้าผา หรือหมู่บ้านวัฒนธรรมและแหล่งโบราณคดี อาจเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียนเทียมวัว การทำเส้นทางจักรยานให้นักท่องเที่ยวขี่ชมรอบหมู่บ้าน เป็นต้น

3.2 การเพิ่มมาตรฐานการบริการ เช่น การส่งบุคลากรไปอบรมด้านต่าง ๆ เช่น ภาษาอังกฤษ มัคคุเทศก์ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำงานตามแผนที่วางไว้ จะต้องประสานแผนการพัฒนากับหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น

แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต. และเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้การพัฒนา และการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

5. ต้องใช้การท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจของท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการกระจายรายได้สู่ประชาชนที่ประกอบการในท้องถิ่น เช่น การหาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมใหม่ ๆ ในแต่ละตำบล ตามนโยบาย “1 ผลิตภัณฑ์ 1 ตำบล” ทั้งนี้เพื่อขยายฐานทางเศรษฐกิจ และสร้างรายได้เสริมให้กับท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์เป็นหน่วยงานร่วมแก้ไขปัญหาด้วยกัน หรือเป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. หมั่นประชุม หรือปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคี ได้แก่

- 7.1 ชุมชนในพื้นที่
- 7.2 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 7.3 กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว
- 7.4 สถาบันการศึกษา
- 7.5 สถาบันการศาสนา
- 7.6 หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่

ร่วมประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกัน เช่น การกำหนดราคาค่าบริการรถโดยสาร หรือค่าเช่าเรือ ควรเป็นมาตรฐานเดียวกัน

8. การพัฒนาบุคลากร การให้ความรู้ การฝึกอบรม หรือการส่งพนักงานไปดูงานอย่างสม่ำเสมอ ทำให้มีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากร

ในองค์กร เป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว เช่น การอบรมนักท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

9. จัดเตรียมข้อมูลหรือคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว หรือข่าวสารการบริการ การขายให้พร้อม และเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจทำในรูปสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่าง ๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว วิดีโอแนะนำ แผ่นพับ เป็นต้น

10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ จะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดย

10.1 การสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง

10.2 การสอบถามความเห็นด้วยใบประเมินผล

10.3 การวิจัยตลาดการท่องเที่ยว

ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบผลของการบริการ และนำมาปรับปรุงแก้ไขการจัดการ และการบริการ ให้มีประสิทธิภาพเพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

จากหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และหลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะเห็นได้ว่า มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรการท่องเที่ยว กล่าวคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานสำคัญในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และถูกนำมาใช้เป็นส่วนประกอบของการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนโดยทรัพยากรการท่องเที่ยวต้องถูกนำมาใช้อย่างชาญฉลาด ต้องทำการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว และต้องพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนด้วย เพื่อให้บรรลุหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทั้ง 4 ประการที่กล่าวมาข้างต้น

2.3 ความสำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสามารถนำมาเป็นกลยุทธ์สำคัญในการแก้ปัญหาและฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศได้เนื่องจาก

2.3.1 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากต่างประเทศ สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาได้มาก ทำให้มีรายได้หมุนเวียนในประเทศอย่างมากมาย ซึ่งถือเป็นการแก้ปัญหาดุลการค้าระหว่างประเทศที่มีประสิทธิภาพมากวิธีหนึ่ง

2.3.2 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการจ้างงานและก่อให้เกิดกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจขึ้นมากมาย เช่น การให้บริการในแหล่งท่องเที่ยว การบริการขนส่ง การประกันภัย บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร ธุรกิจโรงแรมที่พัก งานดูแลบำรุงรักษา งานรักษาความปลอดภัย เป็นต้น

2.3.3 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จะได้รับการปรับปรุงดูแลให้สะอาดและสวยงามอยู่เสมอ เพื่อดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวกันมากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อการสร้างรายได้ของคนในท้องถิ่น

2.3.4 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนก่อให้เกิดอุตสาหกรรมต่อเนื่องแก่คนท้องถิ่น เช่น การผลิตผลผลิตทางการเกษตร การขายอาหาร การขายของที่ระลึก การบริการที่พัก การนำเที่ยว ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างรายได้ให้กับคนท้องถิ่น

2.3.5. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทำให้นักท่องเที่ยวมีทรัพยากรการท่องเที่ยวเหลือเก็บไว้ใช้ได้ อย่างยาวนาน เนื่องจากนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีสำนึกในการรักษาสิ่งแวดล้อม จึงไม่ทำลายธรรมชาติ ทรัพยากรธรรมชาติจึงยังคงความเป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง และชุมชนในท้องถิ่นก็ยังคงอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นไว้ได้

2.4 องค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยว

การเดินทางเพื่อท่องเที่ยวเริ่มต้นเมื่อ ค.ศ.1672 โดยนายแซงต์ โมริส ชาวฝรั่งเศส ผู้จัดนำเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศฝรั่งเศส ต่อมาวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวได้เปลี่ยนแปลงเป็นเพื่อการพักผ่อน การกีฬา การบันเทิง จนกระทั่ง World Travel Organization นิยามการท่องเที่ยวว่า เป็นกิจกรรมที่มีการเดินทางไปพักผ่อนของบุคคลในสถานที่ที่ไม่ใช่ที่อยู่ตามปกติ เพื่อการพักผ่อน ทั้งนี้ระยะที่ไปเยือนต้องไม่ต่อเนื่องกันเกิน 1 ปี สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้แบ่งองค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยวไว้ 4 ประการ คือ (นาตยา วัฒนเกียรติ. 2547 : 32)

2.4.1 ทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นปัจจุบันดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น สถานที่ กิจกรรม และวัฒนธรรมที่แสดงอารยธรรมของพื้นที่ ลักษณะของแหล่งท่องเที่ยวสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่

2.4.2 แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ชายหาด และถ้ำ

2.4.3 แหล่งท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศาสนาน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี เช่น วัด โบราณสถานและพิพิธภัณฑสถาน โบราณคดี

2.4.4 แหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรม เช่น งานประเพณี วิถีชีวิต ของชาวเขาภาคเหนือ และการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

2.4.5 การบริการ หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยว บริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ ที่พัก ร้านอาหาร ห้องสุขา และป้ายสื่อความหมาย

2.4.6 ตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง นักท่องเที่ยว การส่งเสริมการขาย และการประชาสัมพันธ์ ตามหลักการตลาดจัดว่าความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นอุปสงค์ของการท่องเที่ยว

2.4.7 การบริการ หมายถึง กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ องค์กรหรือบุคคลที่บริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยว และตลาดการท่องเที่ยวให้เกิดความน่าสนใจและดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่นั้น

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548 : 34) ได้สรุปองค์ประกอบของทรัพยากรท่องเที่ยวมีองค์ประกอบหลักอย่างน้อย 3 ประการ หรือ 3 A's ดังต่อไปนี้

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) เป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งดึงดูดใจอย่างใดอย่างหนึ่งในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปสถานที่นั้นๆ นอกจากนี้ภาพลักษณ์และราคาค่าเข้าชมของทรัพยากรท่องเที่ยวก็มีส่วนในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวด้วย

2. เส้นทางขนส่งเข้าถึง (Accessibility) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือเครือข่ายคมนาคมขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างทรัพยากรท่องเที่ยวหนึ่งกับอีกทรัพยากรท่องเที่ยวหนึ่งที่อยู่บริเวณใกล้เคียง อีกทั้งต้องมีที่จอดรถหรือสถานีรถไฟหรือท่าเรือ หรือท่าอากาศยานเพื่อให้ธุรกิจการขนส่งสามารถนำนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวยังทรัพยากรท่องเที่ยวได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

3. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกไว้บริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามายังทรัพยากรท่องเที่ยวนี้ให้ได้รับความสะดวกสบายและความประทับใจ ทำให้นักท่องเที่ยวอยากใช้เวลาท่องเที่ยวยาวนานขึ้น ซึ่งสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว หมายถึง สรรพสิ่งทีรองรับในการเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบายและปลอดภัย โดยปกติอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวนี้ รัฐบาลจะเป็นผู้จัดหาและพัฒนาเพื่อบริการแก่ประชาชนของตนเอง แล้วถือเป็นผลพลอยได้ในการบริการแก่นักท่องเที่ยว

2.5 การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (WTO. 2004) ได้ให้อธิบายคำจำกัดความล่าสุดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ว่าการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะไม่ใช่เป็นเพียงแค่การท่องเที่ยวขนาดเล็กหรือการตลาดเฉพาะกลุ่ม (Niche tourism segments) หากแต่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องครอบคลุมถึงการตลาดโดยรวมหรือที่เรารู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวแบบมวลชน” (Mass tourism) โดยทั่วไปการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญต่อการเสมอภาคระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมไปถึงสังคมและวัฒนธรรมของคนทั้งในรุ่นปัจจุบันต่อไปจนถึงคนในอนาคต ดังนั้น หลักการและแนวคิดที่สำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในคำจำกัดความของ WTO จึงประกอบด้วย

การท่องเที่ยวต้องตระหนักและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด การเคารพในสังคม วัฒนธรรม และประเพณีของประชาชนพื้นเมือง รวมถึงการรู้จักปรับตัวและเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละชุมชนการสร้าง ความเจริญมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรก่อให้เกิดการกระจายของรายได้อย่างเป็นธรรมและเข้าถึงแก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (Tourism Stakeholder) นอกจากนี้ ยังควรที่จะก่อให้เกิดการจ้างงานและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการมีส่วนสำคัญในการช่วยลดความยากจนในท้องถิ่นด้วย

นอกจากการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจแล้ว ยังจะต้องคำนึงถึงความร่วมมือกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว (Tourism Stakeholder) ทุกฝ่ายรวมถึงจะต้องสามารถรักษาความพึงพอใจสูงสุดของนักท่องเที่ยว การดำเนินการวางแผนอย่างต่อเนื่อง และที่สำคัญจะต้องมีเครื่องมือดัชนีที่ใช้วัดประสิทธิภาพต่อผลกระทบของการดำเนินการในส่วนต่างๆ เพื่อสามารถนำไปปรับปรุงและแก้ไข เพื่อให้เกิดความยั่งยืนได้ต่อไปในอนาคต

ปัจจัยสำคัญ 5 ประการ ในการนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนประกอบด้วย

ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งแวดล้อมต่างๆ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมที่กำเนิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้นแล้วสืบทอดต่อกันมา เช่น ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์

นักท่องเที่ยว เป็นกลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในฐานะผู้บริโภคทรัพยากรการท่องเที่ยว มีความต้องการ (Demand) ที่ทำให้คนในแหล่งท่องเที่ยวและกลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวต้องตอบสนอง ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยว และก่อผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยเหตุนี้ นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพจึงจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มธุรกิจให้ความสำคัญกับธุรกิจการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว จนอาจจะเลยผลกระทบด้านลบที่อาจจะเกิดขึ้น ถ้าจะให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน กลุ่มธุรกิจนี้จะต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวและเป็นตัวกลางที่จะช่วยกลั่นกรองคุณภาพของนักท่องเที่ยว

ชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว มีบทบาทเป็นทั้งผู้ผลิตทรัพยากรการท่องเที่ยว เช่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของคนในชุมชน ขณะเดียวกันในชุมชนเองมีบทบาทเป็นผู้ดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน ที่ผ่านมามีคนในแหล่งท่องเที่ยวมักเป็นฝ่ายตั้งรับบริการท่องเที่ยวที่เข้ามา โดยคนในแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมองเห็นผลประโยชน์ในเชิงรายได้ แต่อาจไม่ตระหนักและคาดการณ์ถึง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นตามมา นอกจากการตั้งรับกับทรัพยากรที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คนในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวกลับไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่าคนในชุมชนได้ประโยชน์เพียงส่วนน้อย

เมื่อเทียบกับผลกระทบที่เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจึงให้ความสำคัญกับเรื่องการกระจายผลประโยชน์ให้กับคนในท้องถิ่นอย่างเท่าเทียมกัน ความรักท้องถิ่นเป็นอีกปัจจัยหนึ่งอยู่ในหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กระบวนการเรียนรู้ในชุมชนจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวที่มีส่วนช่วยอนุรักษ์วิถีชีวิตและทรัพยากรของชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ทำให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับทรัพยากรของตนเอง ซึ่งเป็นความสำคัญอย่างยิ่งที่คนในชุมชนจะต้องมีสิทธิเลือกได้ว่าต้องการให้ทรัพยากรของตนเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือไม่และควรมีรูปแบบเช่นไร นักวิชาการและสถาบันการศึกษา ได้เข้ามามีบทบาทในการเป็นหน่วยงานสนับสนุน (Facilitator) ที่ช่วยนำความรู้ในทางวิชาการหรือภูมิปัญญาสากลมาใช้ในการศึกษาค้นคว้าเพื่อยกระดับและคำอธิบายองค์ความรู้ท้องถิ่น ที่เรียกว่า ภูมิปัญญาให้เป็นองค์ความรู้ที่เป็นสากลได้ และยิ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวได้รับการศึกษาค้นคว้ามากเท่าใด คนในชุมชน นักท่องเที่ยว และกลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยวก็จะเห็นคุณค่าของทรัพยากรการท่องเที่ยวมากขึ้น นอกจากบทบาทการเป็นผู้ศึกษาค้นคว้าแล้วนักวิชาการอาจเข้าไปมีบทบาทในการเป็นวิทยากรช่วยประสานงานและอำนวยความสะดวกให้เกิดการพูดคุยกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยว อันจะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป ในขณะเดียวกันก็ให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้น จึงประกอบด้วยหลักการที่สำคัญอยู่ 10 ประการ คือ

2.5.1 อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอติ (Using Resource Sustainable) หมายถึง ต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเพียงพอหรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัดต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า คุณภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประกอบด้วย

2.5.2 การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิตที่ดี รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูน และเสริมสร้างไว้ให้มีมากเพียงพอต่อการใช้ในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม

2.5.3 การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้น ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดอย่างเหมาะสมจะสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2.5.4. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย (Reducing over-Consumption and Waste) ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันวางแผนการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติและมีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก ส่วนการลดของเสีย เช่น ขยะปฏิภูลต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้ การใช้ซ้ำ และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Reuse Renew Recycle) ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และนำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

2.5.5 รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม (Maintain Diversity) ต้องวางแผนขยายรากฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

2.5.6 ประสานการพัฒนากการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) ต้องมีการประสานแผนการพัฒนาในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาล, อบต.) แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาภูมิภาคจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนากการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

2.5.7 นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy) ต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวให้มากขึ้นเป็นการสร้างรายกระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น

2.5.8 การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนากการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving Local Communities) ต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

2.5.9 มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting Stakeholders and the Public) ต้องมีการประสานกับประชาคมในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ร่วมประชุมหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยวการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

จากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติ ในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ต่างกัน

2.5.10 การพัฒนาบุคลากร (Training Staff) ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอให้มีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และเป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว

2.5.11 การจัดเตรียมข้อมูล คู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing Tourism Responsibly) ต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการ การขายให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจจัดทำในรูปแบบสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่าง ๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวในรูปเอกสาร แผ่นพับ หนังสือคู่มือ วิดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

2.5.12 ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking Research) จำเป็นต่อการแก้ปัญหา และเพิ่มคุณค่าคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว โดยจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามเห็นจากใบประเมินผลหรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

2.6 หลักพื้นฐานของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

หลักการจัดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งนักวิชาการด้านการพัฒนานักท่องเที่ยวได้กำหนด หลักการในการจัดการท่องเที่ยวทุกรูปแบบที่ยั่งยืน ตามหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวของโลกไว้ ดังนี้ (พงระภี ศรีสวัสดิ์. 2550. ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. 2547. บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548)

2.6.1 อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ยั่งยืน (Using Resource) หมายถึง ผู้รับผิดชอบ การพัฒนานักท่องเที่ยวต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากร ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทาง วัฒนธรรมที่มีอยู่ดั้งเดิมอย่างพอเพียง หรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัดต้องคำนึงถึง ต้นทุนอันเป็นคุณค่า และคุณภาพของธรรมชาติ ต้นทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็น ปัจจัยสำคัญประกอบอยู่ด้วย การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การสงวนรักษาคุณภาพ ของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ที่ดีมีความสุข รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูน และเสริมสร้างไว้ให้มากเพียงพอต่อการ ใช้ เพื่การ ดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้น ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิม ไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยี แบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด อย่างไม่เหมาะสม และสามารถดำเนินธุรกิจยาวนาน ตัวอย่าง การอนุรักษ์ป่าไม้ เราสามารถเข้าไปตัดต้นไม้ที่แก่ สามารถใช้งานได้ หรือเก็บหน่ออ่อนไปกินเป็น

อาหารได้ กอละ 2-7 คัน โดยทิ้งหน่ออ่อนไว้ 3-4 หน่อ และปล่อยให้มันเติบโตต่อไปเป็นต้น เพื่อเก็บไว้ใช้ต่อไปได้ หรือการจัดงานประเพณีสงกรานต์ ควรจะจัดงานในรูปแบบเดิมที่ปู่ย่าทวดเคยจัดกัน การเล่นน้ำ ควรเป็นไปอย่างสุภาพ ที่ขันตกรดที่ตัวกัน (มิใช่ถังยกสาด อันเป็นกิริยาไม่สุภาพ)

2.6.2 ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่จำเป็น กับการลดการก่อของเสีย (Reducing Over-Consumption and Waste) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องร่วมกันวางแผนกับผู้เกี่ยวข้อง จัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ หรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพเหมือนกัน หรือใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก เช่น สิ่งก่อสร้างที่ใช้ไม้จากธรรมชาติ หากคิดให้การใช้ไม้ลดลง โดยใช้วัสดุที่มีคุณสมบัติคล้ายไม้สร้างเสริม ประกอบก็เป็นการลดใช้ไม้ หรือลดการตัดต้นไม้ลงได้ เป็นต้น หรือกรณีที่สร้างอาคารเพื่อบริการนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการต้องวางแผนก่อสร้างอาคารให้ได้รับแสงสว่างธรรมชาติมากที่สุด อาจใช้วัสดุโปร่งแสงประกอบ เพื่อลดการใช้แสงสว่างจากไฟฟ้า โรงแรมบางแห่งออกแบบห้องคือฟที่ซ้อบให้มีพื้นที่ใช้สอย 2 บริเวณ คือ พื้นที่เป็นระเบียบมีแสงสว่าง และลมพัดผ่านได้ตลอดเวลา อีกส่วนหนึ่งในอาคารใช้เครื่องปรับอากาศ ซึ่งนับเป็นการจัดการที่ลดการใช้พลังงานไฟฟ้าได้ การใช้เชื้อเพลิงและไฟฟ้าอย่างประหยัดนั้น อาจหาพลังงานจากธรรมชาติทดแทนได้ เช่น การใช้กังหันลม การใช้เซลล์พลังงานแสงอาทิตย์และการใช้กระเบื้องใส เป็นต้น การลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และลดการใช้พลังงานไฟฟ้านั้น มีส่วนช่วยในการลดค่าใช้จ่าย หรือลดต้นทุนการผลิต ทำให้ธุรกิจมีผลกำไรมากขึ้น ส่วนการลดการก่อของเสีย อาทิ ขยะปฏิกูล ต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ ซึ่งขยะแห้งอาจนำเข้าระบบการหมุนเวียนการใช้ (Reuse) การใช้ซ้ำ (Renew) และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Recycle) ส่วนขยะเปียก อาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์ และน้ำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

2.6.3 รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintain Diversity) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษา และส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่า และมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นน้ำตก อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก การปีหน้าผา เป็นต้น หรือหมู่บ้านวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี อาจเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียนเทียมวัวหรือควาย การทำเส้นทางจักรยานให้นักท่องเที่ยวขี่ชมรอบหมู่บ้าน การเป็นอาสาสมัครนักรักษาโบราณคดีขุดค้น ขุดแต่งแหล่งโบราณคดี โดยมีนักโบราณคดีสอนหลักการเบื้องต้นให้ เป็นต้น

2.6.4 ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่เพียงแต่ทำงานตามแผนที่วางไว้ แต่ต้องประสานแผนการพัฒนากับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองท้องถิ่น (อบต. หรือเทศบาล)

แผนพัฒนาของสำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

2.6.5 ต้องนำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy) ผู้รับขอการพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่นและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น การผลิตภัณฑ์ และกิจกรรมใหม่ๆในแต่ละตำบล อันเป็นนโยบายของรัฐบาลปัจจุบันก็เพื่อการขยายฐานสร้างรายได้เสริมให้กับท้องถิ่น

2.6.6 การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving Local Communities) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานเริ่มส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน ร่วมประเมินผลการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วย

2.6.7 หมั่นประชุมและปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting Stakeholders and the Public) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องประสานกับพหุภาคี ได้แก่ ชุมชนหรือประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ เพื่อร่วมประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดยจัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกัน เช่น การกำหนดราคาค่าบริการรถโดยสาร หรือรถรับจ้างในท้องถิ่น ควรเป็นราคามาตรฐานเดียวกัน หรือการใช้ที่สาธารณะประโยชน์ การใช้น้ำดิบเพื่อบริโภคจากแหล่งเดียวกัน การจัดการขยะ การบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น

2.6.8 การพัฒนาบุคลากร (Training Staff) การให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งพนักงานดูงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พนักงานมีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร เป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว เช่น การฝึกอบรมพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหารให้รู้วิธีการเสิร์ฟอาหารที่เป็นมาตรฐานสากล การฝึก

แม่บ้านให้การต้อนรับแบบโฮมสเตย์ การอบรมนักร้องความหมายธรรมชาติ อบรมนักร้องความหมาย
ด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

2.6.9 การจัดเตรียมข้อมูลคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม (Marketing Tourism Responsibly) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว จะต้องร่วมกับผู้เกี่ยวข้องจัดเตรียม
ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารบริการการขยายให้พร้อมมีเพียงพอ ต่อการเผยแพร่ ซึ่งอาจ
จัดทำในรูปแบบสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่าง ๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวที่เป็น
เอกสารแผ่นพับ หนังสือคู่มือ วิดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

2.6.10 ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking Research) ความจำเป็นต่อ
การช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่า รวมถึงคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว
ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยว และผู้ประกอบการ จะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบ
ผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามเห็น
จากใบประเมินผล หรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุง และ
แก้ไขการจัดการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจ และความพึงพอใจของ
นักท่องเที่ยวได้

หลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ทั้ง 10 ประการ นี้ เป็นกรอบการปฏิบัติใน
แหล่งท่องเที่ยวทุกรูปแบบได้ นีออน ศรีสมยง (2547 : 32) ได้กล่าวถึงความยั่งยืนในอุตสาหกรรม
ท่องเที่ยว สิ่งที่ต้องคำนึงถึง คือ สภาพความสมบูรณ์ของสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ
ซึ่งเกี่ยวพันกันระหว่าง การท่องเที่ยว ก่อให้เกิดทั้งผลดีและผลเสีย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของรายได้ชุมชน
ช่วยให้คนท้องถิ่นร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของชุมชน และช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยว
ร่วมกันรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่ตนเดินทางไป ขณะที่การท่องเที่ยวก็ก่อให้เกิดผลเสีย คือ ก่อให้
เกิดปัญหาโสเภณี ยาเสพติด ทำลายสภาพแวดล้อมโดยรอบ และทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อมลง
ก่อให้เกิดมลภาวะต่างๆ แต่ปัญหาเหล่านี้จะไม่เกิดขึ้น ถ้าทุกคนร่วมมือกัน และช่วยกันพัฒนา
อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไปในแนวทางของความยั่งยืน การพัฒนาสู่ความยั่งยืนนั้น ความร่วมมือจาก
องค์กรต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญทั้งความร่วมมือจากรัฐบาล ผู้ประกอบการ ชุมชน และนักท่องเที่ยว โดยแต่
ละหน่วยงานต่างก็ต้องปฏิบัติร่วมกัน คือ

1. ภาครัฐ - เป็นผู้ออกกฎหมาย ควบคุม วางแผน เพื่อปกป้องสิ่งแวดล้อม ทั้งธรรมชาติและ
และวัฒนธรรม
2. ผู้ประกอบการ - นำผลงานและนโยบายที่ได้ตั้งไว้ไปสู่การปฏิบัติจริง
3. ชุมชน - ให้ความร่วมมือในการวางแผน และพัฒนาสิ่งแวดล้อม
4. นักท่องเที่ยว - มีพฤติกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และรับผิดชอบต่อชุมชนที่ตน
เดินทางไป

ทั้งภาครัฐและเอกชน จำเป็นต้องร่วมมือในการทำงานในลักษณะภาคีหุ้นส่วน โดยร่วมมือก้าวไปสู่สังคมที่ยั่งยืน การตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รัฐบาลจำเป็นต้องทำงานในกรอบที่กว้างขวางขึ้นกว่าในอดีต การตัดสินใจดังกล่าว จะต้องพิจารณาปัจจัยสำคัญต่างๆที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ (ศูนย์เพื่อวางแผนการท่องเที่ยวและการแก้ปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย. 2549 : 6)

1. การมองระยะยาว การคาดการณ์ล่วงหน้า และกำหนดการป้องกันปัญหาต่างๆให้ดีขึ้นกว่าเดิม
2. ความเป็นสหสาขา ซึ่งจะรวมทั้งกิจกรรมทั้งหมดในสภาพแวดล้อมของการท่องเที่ยว
3. แนวคิดเชิงระบบนิเวศ ให้ตระหนักถึงผลกระทบที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตจากการกระทำต่างๆ
4. มุมมองด้านกว้าง การตระหนักถึงผลกระทบจากการกระทำต่างๆต่อศาสนาอื่น ภูมิปัญญาอื่น และชุมชนอื่นๆ
5. มุมมองด้านลึก ตระหนักถึงสาเหตุและผลที่จะเกิดขึ้นของปัญหาต่าง ๆ ที่มีความพยายามในการแก้ไขนั้น อาจมีความเกี่ยวข้องกับผู้อื่นและสถาบันอื่น ๆ
6. ครบวงจรที่จะพิจารณาการใช้ทรัพยากรทั้งบริบท ตั้งแต่ขั้นตอนแรกของการนำมาใช้ จนถึงขั้นสุดท้ายของการใช้

ดังนั้น การบริหารจัดการการท่องเที่ยวในแต่ละแหล่งจะต้องมีความเข้าใจในหลักการต่าง ๆ ที่กล่าวมาอย่างดี เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อเนื่องในการตัดสินใจในเรื่องการเติบโตและมุมมองของการพัฒนา เพื่อความยั่งยืนและสมดุลของสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ เกิดความสำเร็จในการทำกำไรจากผู้ประกอบการมีความยั่งยืนในด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร กระทบทางการท่องเที่ยว

หากพิจารณาตามกรอบของระบบการท่องเที่ยว จะเห็นว่า มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง 3 ส่วนหลักๆที่จะต้องให้ความสนใจ และบูรณาการให้เกิดความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกัน และมีความเหมาะสม ทั้งนี้ เพราะองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วน จะมีความสัมพันธ์และส่งผลซึ่งกันและกัน องค์ประกอบพื้นฐานทั้ง 3 ส่วน ดังกล่าว ได้แก่ 1) นักท่องเที่ยว 2) สถานที่ท่องเที่ยว หรือแหล่ง และ 3) ชุมชนเจ้าของบ้าน ด้วยเหตุนี้ การบริหารจัดการท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพิจารณาความสัมพันธ์ทั้งระบบ เพื่อให้ปัจจัยที่เกี่ยวข้องทุกส่วนอยู่ในสภาพที่เหมาะสม

3. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว

3.1 องค์ประกอบของการจัดการ

การจัดการ มีองค์ประกอบ ดังนี้ (ธงชัย สันติวงษ์. 2540 : 22)

3.1.1 การวางแผน (Planning) คือ ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อการทำงาน และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติ หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางของการดำเนินงานในอนาคต

3.1.2 การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดให้มีโครงสร้างของสายงานตำแหน่งงาน และอำนาจหน้าที่ต่างๆ เพื่อให้ทรัพยากรทางการบริหารอยู่ในส่วนที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

3.1.3 การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การดูแลสั่งการให้เป็นไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อย

3.1.4 การประสานงาน (Coordinating) คือ การดูแลความสะดวกให้ผู้ทำงาน สามารถทำงานได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ เชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดหมายเดียวกัน

3.1.5 การควบคุม (Controlling) คือ ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่า กิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้น สามารถเข้ากับแผนที่ได้วางเอาไว้

ส่วนในต่างประเทศนั้นมีการศึกษาเรื่องการจัดการโดย กุลิก (Gulick อ้างถึงใน ดิน ปรัชพฤทธิ์. 2539 : 74) ได้สรุปว่า การจัดการมีองค์ประกอบ ดังนี้

1) การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่าจะทำอะไร บ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางที่จะปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องกระทำก่อนการลงมือปฏิบัติจริง

2) การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการจัดสายงานแบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบหน้าที่บทบาทของแต่ละคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

3) การจัดการหาบุคคล (Staffing) เป็นการจัดการหาบุคคลมาเข้าสู่ตำแหน่งงานตามที่ได้จัดองค์การเอาไว้แล้ว มีการบรรจุงาน ฝึกฝน อบรม พัฒนาคุณภาพคนเพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

4) การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) เป็นการบอกทิศทางการทำงาน เสนอแนะวิธีการทำงานหลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้ว ว่าควรจะทำอะไร อย่างไรไปในทิศทางใด

5) การควบคุม (Controlling) คือ ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่า กิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้น สามารถเข้ากับแผนที่ได้วางเอาไว้

ส่วนในต่างประเทศนั้น มีการศึกษาเรื่องการจัดการโดย กุลิก (Gulick อ้างถึงใน ดิน ปรัชพฤทธิ์. 2539 : 72) ได้สรุปว่า การจัดการมีองค์ประกอบ ดังนี้

1) การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่าทำอะไรบ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางที่จะปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องกระทำก่อนการลงมือปฏิบัติจริง

2) การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการจัดสายงานแบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบหน้าที่บทบาทของแต่ละคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

3) การจัดการบุคคล (Staffing) เป็นการจัดการบุคคลมาเข้าสู่ตำแหน่งงานตามที่ได้จัดองค์การเอาไว้แล้วมีการบรรจุงาน ฝึกฝน อบรม พัฒนาคุณภาพคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

4) การวินิจฉัยสั่งการ (Directing) เป็นการบอกทิศทางการทำงาน เสนอแนะวิธีการทำงานหลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้ว ว่าควรทำอะไรบ้าง อย่างไรไปในทิศทางใด

5) การประสานงาน (Coordinating) เป็นการสร้างความสัมพันธ์ ระหว่างหน่วยงานย่อย และบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การกำหนดระเบียบแบบแผนในการทำงาน เป็นต้น

6) การรายงาน (Reporting) เป็นการทำรายงานทุกอย่าง ซึ่งจะต้องรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปว่า ตนเองได้ทำอะไรบ้าง อย่างไร ได้ผลประการใด

7) การจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่าย (Budgeting) เป็นการจัดทำงบประมาณค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องเหมาะสมกับกิจกรรม

การจัดการ พิจารณาจากสภาพการจัดการปัจจุบัน โดยจัดการในกรอบการท่องเที่ยวว่ามีมากน้อยแค่ไหน การพิจารณาการจัดการนี้จะบ่งชี้ถึงโอกาสในการเพิ่มศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวให้สูงขึ้นได้ ซึ่งในการพิจารณาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว ประกอบด้วย

1) การจัดการสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเกี่ยวข้องในการเรียนรู้ การสร้างความตระหนักจิตสำนึกที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว การจัดสื่อความหมาย

2) การจัดการป้องกัน และการรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะครอบคลุมมาตรการป้องกันการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากร การนำรายได้มาใช้ในการทำนุบำรุงรักษาแหล่งทรัพยากร ความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สิน มาตรการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยว และการให้บริการที่มีประสิทธิภาพ

3) การให้ความร่วมมือในการบริหารจัดการ และการให้ความสำคัญและความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งพิจารณาได้จากรูปแบบองค์การในการจัดการ เน้นความเป็นองค์การรัฐ และประชาชน ดุระดับการมีส่วนร่วมว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการควบคุมการท่องเที่ยว และประชาชนดุระดับการมีส่วนร่วมว่าชุมชนมีส่วนร่วมในการควบคุมการท่องเที่ยว การให้ความคิดเห็นในการท่องเที่ยวและการได้ประโยชน์จากการค้าและการบริการ

4) การบริหารจัดการทรัพยากร ในแง่การรองรับการท่องเที่ยวภายใต้ขีดความสามารถ (Carrying Capacity) การจัดการตลาดอย่างยั่งยืน การจัดการบริการ เช่น การอำนวยความสะดวก และการสื่อสารประชาสัมพันธ์

จะเห็นได้ว่า แนวคิดของนักวิชาการในประเทศไทย และเงินต่างประเทศมีลักษณะใกล้เคียงกัน จึงมีผู้นิยมใช้แนวคิดทั้งสองที่กล่าวมานี้ เป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยว

การจัดการท่องเที่ยว ควรมีองค์ประกอบ ดังนี้ (คณะกรรมการการท่องเที่ยวและกีฬา. 2540)

3.1 การจัดการพื้นที่ ได้แก่ การจัดการเขตการใช้ประโยชน์ (Zoning) การศึกษาขีดจำกัดการรองรับได้ของพื้นที่ การกำหนดมาตรการใช้ประโยชน์ปลูกสร้างอาคารและปรับปรุงพื้นที่และควบคุมการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว การใช้มาตรการป้องกันและลดผลกระทบในพื้นที่

3.1.1 การให้การศึกษาและการสื่อความหมาย ได้แก่ การส่งเสริมให้สถานที่ให้ความรู้ทุกรูปแบบ ส่งเสริมกิจกรรมที่ให้ความรู้และสร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมสนับสนุนการให้บริการที่มีคุณภาพ ส่งเสริมการเข้าชมคู่เทศก์เฉพาะถิ่น จัดเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ และให้การศึกษาแก่ชุมชน

3.1.2 การจัดการกิจกรรมท่องเที่ยว ได้แก่ มุ่งกิจกรรมที่ไม่มีผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม หรือสามารถป้องกันแก้ไขได้ ส่งเสริมกิจกรรมที่ให้ความรู้ จัดให้มีกิจกรรมท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มจัดกิจกรรมเกิดความสัมพันธ์ด้านนักท่องเที่ยว ภัณฑานาเที่ยวและคนในท้องถิ่น

3.1.3 การบริการการท่องเที่ยว ได้แก่ การส่งเสริมการบริหารที่มีความรับผิดชอบ สร้างการมีส่วนร่วมในการบริการของชุมชน กำหนดรูปแบบการบริการให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมในชุมชน การอบรมคุณภาพบุคลากร และสนับสนุนการบริการที่ได้มาตรฐาน

3.1.4. การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกัน และลดผลกระทบ ได้แก่ กำหนดมาตรการจัดเก็บและกำจัดขยะมูลฝอย กำหนดมาตรการป้องกันและกำจัดสิ่งปฏิกูลควบคุมแบบอาคาร กวดขันกับกิจกรรมที่ทำลายสภาพแวดล้อม

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่จะต้องมีความตระหนักถึงผลกระทบต่างๆ ที่เกิดจากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้น สภาพปัจจุบันเป็นยุคที่สามารถเข้าถึงทุกหย่อมหญ้า (Word wide) ที่นักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้มากขึ้น ความต้องการ ความคาดหวัง และการแสวงหาที่มีต่อสถานที่ท่องเที่ยว และชุมชนเจ้าของบ้านที่มีการท่องเที่ยวที่ได้คุณภาพจากการท่องเที่ยวที่สูงขึ้นง่ายขึ้นมีประสบการณ์การท่องเที่ยวที่น่าพึงพอใจมากขึ้น แนวโน้มเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญแก่ทุกฝ่ายเกี่ยวข้อง หากได้มีการนำมาพิจารณาปรับการบริหารจัดการที่ดี มีทิศทางที่เหมาะสม สามารถประกันต่อนักท่องเที่ยว และงานในชุมชนถึงความเป็นอยู่ที่ดี มีความปลอดภัยนักท่องเที่ยวจะได้รับประสบการณ์ที่ดี แต่หากการบริหารจัดการขาดประสิทธิภาพ การท่องเที่ยวก็จะส่งผลกระทบในด้าน

ลบท่อชุมชนเจ้าของบ้าน เกิดผลลบท่อประสบการณ์ในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว และที่สุดจะเกิดความเสียหายต่อชุมชนต่อนักลงทุน และสถานที่ ด้วยเหตุนี้ การบริหารจัดการท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพิจารณาความสัมพันธ์ทั้งระบบ เพื่อให้ปัจจัยที่เกี่ยวข้องทุกส่วนอยู่ในสภาพที่เหมาะสม โดยมีกิจกรรมหลักๆ ซึ่งต้องบริหารจัดการดำเนินการในมิติต่างๆ ดังนี้

มิติทางการตลาด การตลาด เป็นกิจกรรมที่สำคัญต่อการดำเนินธุรกิจทุกประเภท ธุรกิจใอุตสาหกรรมท่องเที่ยวก็เช่นกัน การประชาสัมพันธ์ การค้นหาคุณลักษณะของนักท่องเที่ยว พฤติกรรมในการท่องเที่ยว รวมทั้ง ความคาดหวังในการเดินทางมาท่องเที่ยว เพื่อใช้เป็นแนวทางพิจารณาพัฒนาในการกระตุ้นการดำเนินการทางการตลาด รวมทั้งการศึกษาค้นหาแนวคิดของนักวิชาการทางการท่องเที่ยว และผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการทางการท่องเที่ยว ทั้งในระดับจังหวัด และประเทศ รวมทั้ง บริษัท นำเที่ยว เพื่อให้เห็นจุดอ่อน จุดแข็งในการพิจารณากำหนดแนวทางในการประชาสัมพันธ์ และเกิดการตัดสินใจ

ข้อมูลในการมิติทางการตลาด ซึ่งถือว่ามีความสำคัญอย่างมากในการนำมาเป็นฐานในการพัฒนาการจัดการให้บริการในส่วนอื่นๆ เพื่อให้เกิดความสอดคล้องและมีประสิทธิภาพ

มิติทางการผลิต การผลิตสินค้าในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวจะครอบคลุมสินค้าผลิตภัณฑ์ ซึ่งครอบคลุมทั้งที่เป็นผลิตภัณฑ์หลัก (Core Product) ผลิตภัณฑ์เสริม (Supporting Product) ผลิตภัณฑ์ควบ (Facilitating Product) และผลิตภัณฑ์เสริม (Supporting Product) ซึ่งในด้านการท่องเที่ยว สินค้าการท่องเที่ยวมีอยู่อย่างหลากหลายถือเป็นส่วนหนึ่งของส่วนผสมทางการตลาด และสามารถใช้ในการจูงใจกลุ่มต่างๆ ทางการตลาดที่จะทำให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจ ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อัญมณีไมตรีของผู้คน การบริการที่ดี และอื่นๆ (สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์. 2549 : 54) ซึ่งผลิตภัณฑ์เหล่านี้จะมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน โดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจะต้องให้ความสนใจในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่เป็นผลิตภัณฑ์หลัก (Core Product) ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งจะต้องบริหารจัดการให้แหล่งท่องเที่ยว หรือทรัพยากร สามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมเยือนสถานที่นั้น ซึ่งความมีคุณค่าของแหล่งการสร้างภาพลักษณ์การ ทำให้เกิดการเรียนรู้ รวมทั้งราคา หรืออัตรา ค่าเข้าชม ล้วนเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชม

มิติด้านบุคลากรและชุมชนท้องถิ่น การบริหารจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมีแนวคิดสำคัญในการบูรณาการจัดการของบุคลากรหลายๆ ฝ่ายที่มีความเกี่ยวข้อง รวมทั้งเน้นและให้ความสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายด้วยการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ในขณะที่เดียวกันช่วยให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์ จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การมีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวก การลงทุน การเป็นมัคคุเทศก์ การสื่อสารการนำสินค้าพื้นเมืองมาจำหน่าย การว่าจ้าง การบำรุงดูแลรักษา ฯลฯ

มิติทางการเงิน ตามที่กล่าวมาแล้วว่า การท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมที่สร้างรายได้ให้กับประเทศขนาดใหญ่ จนรัฐบาลได้นำมาเป็นยุทธศาสตร์ในการสร้างความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศชาติ การเดินทางท่องเที่ยวส่งผลให้เกิด GDP ถึงปีละ US 4.217.7 (สันติชัย เอื้อจงประสิทธิ์. 2549 : 11) และในปี 2563 คาดการณ์ว่าจะมีนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศเดินทางเพิ่มขึ้น มากกว่า 1.600 ล้านคน และทำให้มีรายได้ จากการท่องเที่ยว มากกว่า 100 ล้านบาท (World Tourism Organization 1993) ซึ่งรายได้ที่เกิดขึ้นเหล่านี้กระจายอยู่ในส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ ซึ่งมีมูลค่าที่สูงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวจำเป็นต้องพิจารณาสถานะการเงินในพื้นที่ท่องเที่ยวถึงมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น ตลอดจนโครงสร้างของรายได้ในพื้นที่เป้าหมายทางการท่องเที่ยว นอกจากนี้ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องพิจารณาถึงรายได้ หรืองบประมาณที่จะนำมาใช้ในการบริหารจัดการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความประทับใจของทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ด้วยเหตุนี้ การจัดการท่องเที่ยว ควรต้องดำเนินการให้มีความพร้อมหรือศักยภาพในกิจกรรมมิติต่างๆ ตามที่กล่าวมา แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินกิจกรรมดังกล่าวเป็นสิ่งที่ควรพิจารณาถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวประกอบ

3.2 หลักการจัดการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้ สร้างอาชีพ และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่สามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่ให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจได้ แต่การท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีการจัดการที่ดี มีการวางแผน กำหนดนโยบายที่ชัดเจน การจัดการท่องเที่ยว ควรมีหลักการ ดังนี้ (สถาบันดำรงราชานุภาพ. 2546)

3.2.1 ชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน โดยพิจารณาจากที่ตั้งกิจกรรม ความพร้อม และความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในรูปของการเป็นคณะกรรมการ การรับผิดชอบดำเนินการสนับสนุนภาครัฐ เป็นต้น

3.2.2 องค์กรต่าง ๆ ในพื้นที่ เช่น สมาคมตำบล องค์กรบริหารส่วนตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการสนับสนุนแผนงาน โครงการ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมทั้งการสนับสนุนการดำเนินการองค์กรประชาชนอื่นๆ

3.2.3 ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อม และรัฐมีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอกัน

3.2.4 ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

กล่าวโดยสรุป การจัดการการท่องเที่ยว ก็คือ การกระทำที่มีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสมยิ่งไปกว่านี้ต้องคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้ง ข้อจำกัดต่าง ๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทางมาตรการแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้น การจัดการการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไรทิศทางประสบความสำเร็จล้มเหลว

4. ทฤษฎีศักยภาพชุมชนในการจัดการทรัพยากร

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้เจริญเฟื่องฟูรุดหน้ามาตามลำดับ เป็นผลให้เกิดรายได้หมุนเวียนมีมูลค่านับแสนล้านบาท ซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แต่ในด้านตรงกันข้าม การเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว อาจทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และภาพพจน์ของการท่องเที่ยวถดถอยให้ หากการจัดการท่องเที่ยวดำเนินงานที่ขาดทิศทาง เพราะการจัดการโดยทั่วไป มักประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโบราณสถาน

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะเป็นการชมโบราณสถาน หรือการชิมช๊อปขนบธรรมเนียมประเพณี และประวัติศาสตร์ก็ตาม การอนุรักษ์ปกป้องรักษา ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างมากที่จะต้องดำเนินการควบคู่กับการจัดการจัดการประเด็นอื่น ๆ ที่ทำให้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจประทับใจในการเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่ง ซึ่งนั่นหมายถึง การจัดการต้องมีความพร้อม หรือมีศักยภาพ

สำนักผังเมือง ให้ความหมายว่า ศักยภาพว่า หมายถึง สิ่งที่มีอยู่เดิม และเป็นทรัพยากรของพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันอาจยังไม่มีหรือนำมาใช้ประโยชน์ หรือนำมาบ้างแล้ว แต่ยังไม่ได้ประโยชน์เต็มที่ และน่าจะนำมาใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนา

พจนานุกรมออนไลน์ได้ให้คำจำกัดความของศักยภาพ หมายถึง อำนาจหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่าง ๆ อาจทำให้พัฒนาหรือให้ปรากฏเป็นสิ่งที่ประจักษ์ได้การศึกษาศักยภาพของพื้นที่จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ อีกทั้งยังสามารถมองเห็นภาพของพัฒนา เพื่อนำไปสู่การบริหารจัดการพื้นที่นั้น ๆ ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

สำหรับศักยภาพการจัดการท่องเที่ยว หมายถึง ชีตความสามารถ หรือความพร้อมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้บรรลุเป้าหมายของหน่วยงานทางการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับมรดกโลก ทั้งด้านการบริหารพื้นที่หรือแหล่ง ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เกี่ยวข้องด้านการตอบสนองความต้องการและการมองพฤติกรรมของลูกค้า รวมทั้งการจัดการที่ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มกับพื้นที่อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งใน นำชัย ทนผล และคณะ (2543 : 34) ได้กล่าวถึง ศักยภาพของหน่วยงานในชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว ดังนี้

4.1 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรการท่องเที่ยว ถือเป็นสินค้าหลักในการบริหารจัดการท่องเที่ยว ถือเป็นจุดหมายปลายทางในการเดินทาง ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย ซึ่งสรุปพอได้ดังนี้ (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2549 : 42)

แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่อยู่ในลักษณะเป็นรูปธรรม สามารถสัมผัสได้ และอยู่ในลักษณะเป็นนามธรรม ไม่สามารถสัมผัสได้ ซึ่งมนุษย์สามารถนำมาเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าชมหรืออาจกล่าวได้ว่า

แหล่งท่องเที่ยวหรือทรัพยากรท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งของ กิจกรรม หรือสิ่งอื่นใด ที่ให้คุณค่าเชิงการท่องเที่ยว เช่น ความสวยงามตามธรรมชาติ คุณค่าเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่แก่นักท่องเที่ยว

4.1.1 ประเภทแหล่งท่องเที่ยว

โดยปกติ ปัจจัยที่ทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยว มีอยู่ 2 ปัจจัยหลัก คือ

4.1.1.1 ปัจจัยจากธรรมชาติ ซึ่งหมายถึง องค์ประกอบที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมาให้มีความดึงดูดใจในการท่องเที่ยว อันประกอบไปด้วย

- 1) ลักษณะภูมิประเทศ อันเกิดจากการก่อรูปของดินและธรณีวิทยา เช่น ภูเขา เนินเขา ถ้ำ หน้าผา
- 2) ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นสภาพแวดล้อมทางทะเลชายฝั่ง แม่น้ำ ทะเลสาบ เช่น เกาะแก่ง ทะเลสาบ ชายหาด ทะเล แหลม ฯลฯ
- 3) สภาพของพืชพรรณไม้ และสัตว์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ

ซึ่งโดยปกติ นักท่องเที่ยว มีความคาดหวังว่า ทรัพยากรเหล่านี้ ควรมีสภาพที่ดีอยู่ การประเมินความดึงดูดใจโดยรวมของทรัพยากรธรรมชาติ จึงต้องตระหนักถึงความสวยงามของธรรมชาติโดยรวมร่วมกับระบบนิเวศน์ต่างๆ ความมีคุณค่าของความเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่น อย่างเช่น แดงเอเชียแปซิฟิก จะมีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์ในด้านพืชพรรณสัตว์ป่า สิ่งแวดล้อมทางชายทะเล ทิวทัศน์ และชายหาด เป็นต้น

4.1.1.2 ปัจจัยทางวัฒนธรรม หมายถึง สิ่งทั้งหลายที่มีมนุษย์สร้างขึ้น และสามารถดึงดูดใจในการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อาจอยู่ในรูปแบบการก่อสร้างวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี การจัดระเบียบสังคม ศิลปหัตถกรรม สถาปัตยกรรม ดนตรี ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ อาจมีอยู่อย่างจำกัดเฉพาะในหมู่บ้านดั้งเดิม สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สถานที่ค้นพบวัตถุโบราณ หรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ความเป็นเอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของทรัพยากร (ศูนย์เพื่อการวางแผนการท่องเที่ยว และการแก้ไขปัญหาความยากจนแห่งเอเชีย. 2549 : 56) การประเมินการดึงดูดนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจเข้ามาเที่ยว การจัดการที่ดีมีความสำคัญอย่างมาก นอกจากนั้นการเข้าถึง

การดูแลคุ้มครองความละเอียดอ่อนของวัฒนธรรม การอธิบาย การสื่อความหมายให้เป็นที่เข้าใจแก่นักท่องเที่ยว การให้ความมั่นใจแก่นักท่องเที่ยวในการไม่ทำร้ายสถานที่ หรือแสดงความลบหลู่ต่อพิธีกรรมต่าง ๆ ดังนั้น การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยปกป้องทรัพยากรดั้งเดิมไว้ รักษาความถูกต้องควบคุมนักท่องเที่ยวที่เหมาะสม การสืบทอดพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีให้มีความยั่งยืนยาว ส่งเสริมและแสดงให้เห็นความสำคัญของเหตุการณ์ในอดีต ด้วยกระบวนการและการปฏิบัติที่แน่ใจถึงการเข้าถึงเพียงพอและสื่อความหมายถูกต้อง เกิดองค์ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในเชิงความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

4.1.1.3 ปัจจัยอื่นๆ แหล่งท่องเที่ยว หรือทรัพยากรทางการท่องเที่ยว โดยปกติพิจารณาจากปัจจัยหลัก 2 ส่วน ตามที่กล่าวมาแล้วคือ ปัจจัยทางธรรมชาติ และปัจจัยทางวัฒนธรรม แต่ในสภาพปัจจุบัน มีปัจจัยอื่นๆที่เป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมแรงดึงดูดความสนใจหลัก เพื่อการได้เปรียบเชิงการแข่งขัน เช่น งานพิเศษต่างๆ ในวาระสำคัญๆ เช่น งานแสดงสินค้า งานกีฬา เป็นต้น สิ่งอำนวยความสะดวกทางธุรกิจ อย่างศูนย์การค้าปลอดภาษี แหล่งสงวนพันธุ์สัตว์ป่า คาสิโน เป็นต้น นอกจากนี้ เนื่องจากปัจจัยที่อำนวยความสะดวกเป็นบริการของรัฐบาล

4.1.2. องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยว เป็นผลิตภัณฑ์หลักที่นักท่องเที่ยวพิจารณาในการตัดสินใจเข้ามาท่องเที่ยว ดังนั้น คุณลักษณะหลักที่เป็นองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว ถือได้ว่า มีความสำคัญต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ ได้แก่ 5A (Tourism Western Australia. 2554) ประกอบด้วย

4.1.2.1 Attraction : สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว

4.1.2.2 Accessibility : การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว

4.1.2.3 Amenity : สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว

4.1.2.4 Accommodation : ที่พัก

4.1.2.5 Activity : กิจกรรมส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว จำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบทั้งห้า เพื่อให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง โดยในแต่ละประเด็นมีรายละเอียด ดังนี้

สิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (Attraction) อาจเกิดเพราะแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะ ดังนี้

- 1) สวยงามตามธรรมชาติ
- 2) มีคุณค่าทางวัฒนธรรม
- 3) มีความประทับใจจากลมฟ้าอากาศ
- 4) เรียนรู้วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน
- 5) เป็นสถานที่เหมาะเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ
- 6) มีกิจกรรมการท่องเที่ยว

การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) เป็นปัจจัยที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวในแหล่งได้ โดยการเข้าถึงแหล่ง (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2549 : 11) ได้มองว่า การบริหารจัดการแหล่งเพื่อให้เกิดการเข้าถึงเป็นเรื่องที่จะต้องพิจารณาในประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 1) ประเภทของการคมนาคมขนส่งที่จะให้บริการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว เช่น การขนส่งรถยนต์ รถไฟ ฯลฯ
- 2) เส้นทางในการเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว โดยพิจารณาความสะดวกรวดเร็ว ปลอดภัย
- 3) ความเพียงพอของการคมนาคมในแหล่งท่องเที่ยวที่มองในแง่คุณภาพมาตรฐานความปลอดภัย
- 4) แบบแผนการเดินทางเป็นหมู่คณะ
- 5) การอำนวยความสะดวกให้แก่ยานพาหนะ
- 6) ปัญหาการจราจรที่อาจเกิดในแหล่งท่องเที่ยว

สิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว (Amenity) ที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวด้วยความประทับใจ ใช้เวลาอยู่นานวันขึ้น หรือกลับเข้ามาเที่ยวซ้ำในโอกาสหน้า บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2549 : 11) ได้มองถึงประเด็นที่จะพิจารณาในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดประสิทธิภาพในด้านต่าง ๆ 4 ด้าน กล่าวคือ

- 1) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านอาคาร และสิ่งก่อสร้าง ประกอบด้วย ที่จำหน่ายบัตรเข้าชมแหล่งท่องเที่ยว สำนักงานที่ทำการ ศูนย์บริการ ที่พัก ห้องน้ำสาธารณะ ชุมนั่งคอย ร้านค้า ร้านอาหาร ฯลฯ
- 2) สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการบริการในแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย ชุมนั่งเข้าป้ายบอกทาง ลานกิจกรรม สวนหย่อม กระถาง ม้านั่ง โต๊ะเก้าอี้ การถ่ายเทอากาศ ระบบแสงสว่าง ไฟฟ้า ระบบน้ำ การกำจัดของเสียและขยะมูลฝอย รั้ว กำแพง ฯลฯ
- 3) สิ่งอำนวยความสะดวกในด้านความปลอดภัยในแหล่งท่องเที่ยว อันประกอบด้วย ความปลอดภัยจากโจรผู้ร้ายในแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยจากอุบัติเหตุ ความปลอดภัยจากสัตว์และพืช ความปลอดภัยจากการพลัดหลง ความปลอดภัยจากภัยธรรมชาติ เป็นต้น
- 4) สิ่งอำนวยความสะดวกในด้านป้ายสื่อความหมายในแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย ป้ายต้อนรับนักท่องเที่ยว เข้าสู่พื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ป้ายแผนที่แสดงที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ป้ายแผนที่แสดงจุดนำชมของแหล่งท่องเที่ยว ป้ายชี้ทางภายในแหล่งท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย ป้ายเตือนอันตรายนักท่องเที่ยว ป้ายอื่น ๆ ที่ต้องการให้นักท่องเที่ยวทราบ เป็นต้น

ที่พัก (Accommodation) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการรองรับนักท่องเที่ยว เพื่อให้สามารถเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งได้สะดวกสบาย การบริการที่พักทุกแหล่งท่องเที่ยว มีความจำเป็นต้องมีที่พักในสถานที่ท่องเที่ยว หรือใกล้แหล่งท่องเที่ยว เพื่อการบริการที่สะดวก การบริการที่

พัก อาจมีหลาย ๆ ประเภท อาจอยู่ในรูปแบบ Home stay ในรูปแบบรีสอร์ท ในรูปแบบโรงแรม ฯลฯ ที่ลูกค้าสามารถเลือกตามความเหมาะสม

กิจกรรมส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว (Activity) สถานที่ท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพ นอกจากแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพแล้ว ทรัพยากรอื่นๆ เป็นต้นว่า ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน ตลอดจน กิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมแสง เสียง สี กิจกรรมเวียนเทียน กิจกรรมส่องสัตว์ กิจกรรม Rally ฯลฯ ล้วนเป็นส่วนสนับสนุนการท่องเที่ยว

องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 5 ด้าน เป็นสิ่งที่จะต้องได้รับการจัดการจากผู้ที่เกี่ยวข้องในทิศทางที่เหมาะสมกับสภาวการณ์ในปัจจุบัน และมีความได้เปรียบเชิงการแข่งขัน ด้วยเหตุนี้ การจัดการ จึงมีบทบาท และมีความสำคัญอย่างมาก

นอกจากนั้น นักวิชาการทางการท่องเที่ยวบางท่าน อาจมององค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวที่ใช้ในการวิเคราะห์มากกว่าที่กล่าวมา กล่าวคือ มองว่า องค์ประกอบ มีดังนี้

1) คุณค่าในตัวของแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สาระที่แท้จริงของแหล่งท่องเที่ยว เปรียบเสมือนทุนเดิมของสถานที่แห่งนั้น ที่สามารถสร้างความน่าสนใจและดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เดินทางเข้าไปเยือนได้ ลักษณะคุณค่าเหล่านี้ ได้แก่ ความสวยงาม ความเด่นในตัวเอง และความเก่าแก่ทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมา

2) สภาพการเข้าถึง หมายถึง สภาพการคมนาคมไปสู่แหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ มีความสะดวกสบาย เหมาะต่อการเดินทางท่องเที่ยวมากน้อยเพียงใด โดยพิจารณาจาก 1) จุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวมาสู่แหล่งท่องเที่ยว เช่น ระยะทางจากตัวเมือง ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น 2) พิจารณาจากลักษณะการเดินทางว่าเป็นอย่างไร เช่น โดยรถยนต์ เรือ หรือการเดินทางเท้า 3) สภาพของเส้นทางเอื้ออำนวยต่อการเดินทางมากน้อยเพียงใด มีสภาพเป็นถนนคอนกรีต ลาดยาง ลูกรัง หรือถนนดิน ถ้าเป็นแม่น้ำลำคลอง ต้องใช้เรือ หรือแพ และมีสิ่งกีดขวางหรือไม่ ถ้าเป็นทางเดินเท้า สภาพทางเดินดีหรือไม่ ระยะทางเดิน เหมาะกับนักท่องเที่ยวเพียงใด การจัดหาพาหนะสะดวกหรือยาก และค่าว่าจ้างแพงหรือถูก เป็นต้น

3) สิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง สิ่งบริการขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว และระบบสาธารณูปการ ซึ่งมีอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนั้น นักท่องเที่ยวสามารถใช้ได้อย่างสะดวกสบายมากน้อยเพียงใด เช่น ที่พักแรม ร้านอาหารและเครื่องดื่ม สถานเริงรมย์ และสถานบริการอื่น ๆ ระบบไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ สถานรักษาพยาบาล สถานีตำรวจ หรือระบบรักษาความปลอดภัยอื่น ๆ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะพิจารณาทั้งปริมาณและคุณภาพควบคู่กันไป และถ้าหากบริเวณแหล่งท่องเที่ยวไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกดังกล่าว ก็จะพิจารณาถึงความสะดวก และความใกล้ไกลที่จะไปอาศัยใช้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกนั้น ๆ จากแหล่งชุมชนใกล้เคียงได้ยากง่ายเพียงใด

4) สภาพแวดล้อม หมายถึง สิ่งรอบตัวของแหล่งท่องเที่ยวที่รวมตั้งแต่สภาพทางภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศน์ และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ เช่น สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ กลิ่น เสียง ควัน สภาพน้ำตามแหล่งน้ำ และความสะอาดอื่น ๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ เกิดขึ้นได้ทั้งบริเวณแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียง หากสภาพแวดล้อมเกิดปัญหาจนเป็นไปในลักษณะมลภาวะเป็นพิษ ย่อมจะส่งผลเสียให้แหล่งท่องเที่ยว เกิดสภาพเสื่อมโทรม ลดคุณค่าและลดความน่าประทับใจต่อแหล่งท่องเที่ยว

5) ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว หมายถึง อุปสรรค หรือข้อขัดข้อง ในการใช้สถานที่แห่งนั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ข้อจำกัดด้านพื้นที่ที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ครั้งละจำนวนไม่มาก ถ้ามีนักท่องเที่ยวมากจนเกินไป ทำให้สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีไม่เพียงพอ ปัญหาด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว ข้อจำกัดการเป็นเขตหวงห้ามของทางราชการหรือเอกชน เป็นต้น

6) ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน หมายถึง ความเป็นที่รู้จักแพร่หลายของแหล่งท่องเที่ยว นั้นๆ ในกลุ่มของนักท่องเที่ยวโดยทั่วไปในปัจจุบัน ซึ่งสามารถวัดได้จากการออกแบบสอบถาม นักท่องเที่ยว ธุรกิจท่องเที่ยวและส่วนอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือวัดจากจำนวนนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง

4.2 แนวคิดด้านการจัดการการรองรับของพื้นที่

ในการบริหารจัดการแหล่ง สิ่งหนึ่งที่สำคัญ คือ การคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่ ซึ่งมีนักวิชาการการท่องเที่ยว อาทิ Butler (1980) กล่าวว่า ขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวถึงจุดวิกฤต เมื่อมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น จนไปถึงระดับที่ไปขัดขวางความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการให้ประสบการณ์ที่มีคุณค่าแก่นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ ขีดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวในการรองรับนักท่องเที่ยว ก่อนที่ชุมชนบริเวณนั้นจะรู้สึกถึงผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น เช่นเดียวกันนี้ UNEP (เดชา ไต้งสูงเนิน. 2543 : 49) อธิบายถึงมาตรฐานและตัวชี้วัด ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ ระดับที่เหมาะสมของการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ ซึ่งในทางปฏิบัติ อาจนับเมื่อผลทางลบเริ่มแสดงผล แต่การกำหนดเกณฑ์การวัด (Critical) นั้นไม่แน่นอน แตกต่างกันตามชนิดของแหล่งท่องเที่ยว สภาพท้องถิ่น ประเภทของนักท่องเที่ยว และปัจจัยที่ใช้วัด ซึ่งเกณฑ์วัดนั้นมีอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่วัดค่าได้ทางสถิติ เช่น ที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวก หรือผลกำไรทางเศรษฐกิจ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กลุ่มที่วัดค่าไม่ได้ เช่น ผลกระทบต่อประเพณี วัฒนธรรม มีผลในทางจิตวิทยาต่อนักท่องเที่ยว คือ

4.2.1 การวัดด้วยระยะเวลา (Time) คือ จำนวนผู้คนใช้ประโยชน์ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ซึ่งในที่นี้ คือ อาจวัดในช่วงความจุสูงสุด (Peak Capacity) โดยวัดต่อวัน ต่อสัปดาห์ หรือต่อปี ซึ่งการวัดระดับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในช่วงฤดูท่องเที่ยวจะให้ผลดีต่อการวางแผนมาก

4.2.2 การวัดต่อพื้นที่ว่างเว้น (Space) คือ การจัดจำนวนคนต่อหน่วยบริการ (คนต่อห้องพัก คนต่อยานพาหนะ) พื้นที่หน่วยบริการต่อจำนวนนักท่องเที่ยว เช่น (พื้นที่ 10 ตารางเมตรต่อคน) และความหนาแน่น (คนต่อหน่วยพื้นที่) ซึ่งการวัดความสามารถในการรองรับพื้นที่ของแหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด จะเท่ากับคนต่อหน่วยพื้นที่คูณด้วยแหล่งพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทั้งหมด เป็นต้น

4.2.3 การวัดอัตราการใช้สอยของนักท่องเที่ยว (Tourist Function Rates) มักจะสัมพันธ์กับจำนวนประชากรท้องถิ่น ความจุของบริการ ความหนาแน่น ฤดูกาล ผลกำไรทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

4.2.4) การวิเคราะห์จุดวิกฤต วัดได้ด้วยความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการให้บริการที่ให้ได้

จะเห็นได้ว่า เกณฑ์การวัดนั้น สามารถพิจารณาได้ตามเงื่อนไขต่างๆ แต่อาจสรุปได้ว่าจำนวนนักท่องเที่ยวกับพื้นที่บริการ หรือความสามารถในการให้บริการของปัจจัยต่าง ๆ เป็นเกณฑ์ที่นำมาใช้พิจารณามากที่สุด โดยความต้องการของนักท่องเที่ยวเป็นพื้นฐานที่สำคัญสำหรับนำไปตัดสินใจหาขนาดความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว

เกณฑ์การวัดดังกล่าว ในบางกรณี อาจยากต่อการหาขนาดที่เหมาะสมในช่วงระยะเวลาของการศึกษา จำเป็นต้องใช้มาตรฐานที่เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เช่น มาตรฐานความหนาแน่นของพื้นที่ พื้นที่อาคารต่อขนาดที่ดิน มาตรฐานทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม บรรทัดฐานการยอมรับทางสังคม ในแหล่งท่องเที่ยวหนึ่ง ๆ ซึ่งความร่อยหรอของทรัพยากรประเภทที่สิ้นคืนไม่ได้กับการขยายตัวของการท่องเที่ยว อาจคาดคะเนได้ถึงสถานะเกินขีดความสามารถในการรองรับพื้นที่ของปัจจัย หรือแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆได้ ดังนั้น แนวโน้มของการขยายตัวของนักท่องเที่ยว ซึ่งวัดโดยใช้ปริมาณนักท่องเที่ยวเป็นตัวชี้วัดจะสามารถบ่งบอกถึงระยะที่จะเกิดวิกฤตในแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ

ในประเด็น สันติ ชูตินธรา (2535) บรรยายว่า ความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หมายถึง จำนวนนักท่องเที่ยว กิจกรรม ช่วงเวลาที่พื้นที่นั้นๆ สามารถจะรองรับได้โดยไม่ทำให้สภาพกายภาพและชีวภาพเสื่อมลงอย่างถาวร และทั้งนี้พื้นที่ยังคงคุณค่าเพียงพอที่จะสร้างความพอใจ และประทับใจแก่นักท่องเที่ยวในด้านการท่องเที่ยว ความสามารถในการรองรับ อาจกำหนดได้โดย

1) พิจารณาถึงความพอใจของนักท่องเที่ยว โดยการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่างๆที่นักท่องเที่ยวสามารถทำได้ในแหล่งเที่ยวนั้น

2) พิจารณาถึงระบบนิเวศวิทยา โดยศึกษาถึงขบวนการทางธรรมชาติของ พืช สัตว์ ดิน แหล่งน้ำ เป็นต้นว่า เป็นอย่างไร และสามารถทนต่อผลกระทบมนุษย์ ที่เป็นสิ่งแปลกปลอมในระบบนิเวศนั้นได้มากน้อยเพียงไร

การกำหนดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว เพื่อการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว นั้น จะต้องกำหนดสำหรับแต่ละกรณี แต่ละกิจกรรม ในแต่ละพื้นที่ เป็นราย ๆ ไปซึ่งขีดความสามารถในการรับรองรับนี้ จะเปลี่ยนแปลงไปตามประเภทของแหล่งท่องเที่ยว เวลา และสถานที่

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของพื้นที่ และปราศจากการคำนึงว่า การจะสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวได้นั้น ต้องอาศัยการพัฒนาทรัพยากร และสภาพแวดล้อมกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ถ้าคุณค่าพื้นฐานถูกเปลี่ยนแปลงหรือทำลายไป การพัฒนาการท่องเที่ยวย่อมไม่ประสบผลสำเร็จ (ภารเดช พยัฒวิเชียร. 2525 : 49) ในทางตรงกันข้ามจะได้ผลกระทบ 2 ประการคือ

1) ผลกระทบต่อภาพพจน์ของการท่องเที่ยว คือ การลดลงในด้านคุณภาพที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

2) ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คือ การทำลายสิ่งแวดล้อมทางศักยภาพและสังคม

ดังนั้น การกำหนดขีดความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยว เมื่อธุรกิจการท่องเที่ยวเข้ามา มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ จึงจำเป็นต้องมีการควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้พอเหมาะตามสภาพแหล่งท่องเที่ยวแต่ละพื้นที่ เพื่อจะรักษาสภาพแวดล้อมและเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นถึงความสามารถในการรองรับทางสภาพแวดล้อมทางกายภาพและจิตวิทยาตรงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และการขยายตัวของสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยวจะต้องไม่ทำลายเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวยังคงสภาพที่น่าดึงดูดใจ และเกิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยววันนั้น ๆ ต่อไป

5. แนวคิดความเข้มแข็งของชุมชน

5.1 ความหมายความเข้มแข็งของชุมชน

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541 : 39) ให้ความหมายของคำว่า ชุมชน องค์กรชุมชนและประชาสังคม เพื่อแยกแยะให้เห็นประเด็นดังนี้

ชุมชน (Community) หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกันมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกัน หรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ ความสนใจร่วมกัน

องค์กรชุมชน (Community organization) หมายถึง องค์กร หรือกลไกการจัดการที่ชุมชนจัดตั้งขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นนิติบุคคล และไม่เป็นนิติบุคคลเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันมีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

ประชาคม (Civil Society) หมายถึง สังคมที่ประชาชนทั่วไปมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของประชาชน โดยอาศัยองค์กร กลไก กระบวนการ และกิจกรรมอัน

หลากหลายที่ประชาชนจัดขึ้น หรือหมายถึงส่วนของสังคมที่ไม่ใช่ภาครัฐที่ดำเนินงาน โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมาย และไม่ใช่ภาครัฐกิจที่ดำเนินงานโดยมุ่งหวังกำไร

ลีลาภรณ์ นาครทรรพ (2541 : 236) กล่าวถึง ความเป็นชุมชนว่าดูได้จากกิจกรรมหรือ การเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่รวมตัวกันว่ามีลักษณะอย่างไร เพราะลำพังเพียงการรวมตัวกันของคนใน หมู่บ้าน หรือพื้นที่หนึ่งพื้นที่ใดไม่เพียงพอที่จะกล่าวว่านั้นคือชุมชนต้องพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ กิจกรรมการมีส่วนร่วมของคนในกลุ่ม และการจัดการกลุ่ม หรือองค์กรนั้น ๆ ด้วย

กรรมการพัฒนาชุมชน (2543 : 11) ให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง (Empowerment of Community) ว่า หมายถึงชุมชนที่มีความพร้อมในปัจจุบันที่ส่งเสริมพลังอำนาจของคนในชุมชน ใน ด้านสถานการณ์ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงชุมชน มีพหุภาคีสนับสนุนมีการสื่อสารในชุมชน มีการเรียนรู้ และมีศักยภาพในชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544 : 18) ให้ความหมายว่า ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่าง ๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กร ชุมชน” โดยมีการเรียนรู้การจัดการ และการแก้ไขปัญหาาร่วมกันของคนในชุมชนแล้วถึงได้เกิดการ เปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมี ผลกระทบสู่ภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับมีการช่วยเหลือกันเพื่อประโยชน์ร่วมกันด้วยความเอื้อ ออาทรต่อชุมชนอื่น ๆ ในสังคม

ไพโรจน์ ภัทรนุกูล (2545 : 51) ให้ความหมายเป็นชุมชนเข้มแข็งว่า หมายถึง ทำอย่างไรที่ จะทำให้กลุ่มคนที่หลากหลายของสังคมมาร่วมกันคิด ร่วมกันสร้างเส้นทางเดินใหม่เพื่อเปลี่ยนแปลง คุณภาพของประชาชนจากที่รอคอยการถูกพัฒนาเป็นประชาชนพลเมืองที่มีขีดความสามารถใน การคิดและร่วมกันพัฒนาท้องถิ่นของตัวเอง ภายใต้กระบวนการประชาสังคมชุมชนเข้มแข็ง จึงเกิด จากการรวมกลุ่มของประชาชนในลักษณะประชาคม หรือชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพมี เสถียรภาพ มีการสั่งสมทุนทางปัญญา หรือทุนทางเศรษฐกิจ มีคุณธรรม และคุณค่าที่ดึงมาเป็นกรอบ ยึดเหนี่ยว และนำไปสู่สังคมที่มีคุณภาพ มีภูมิปัญญาภายใต้ระบบเครือข่ายความร่วมมืออย่างเกื้อกูล และเอื้ออาทร

จากความหมายของชุมชนและชุมชนเข้มแข็งตามที่ศนะของนักวิชาการต่าง ๆ ดังกล่าว ข้างต้นผู้วิจัยสรุปดังนี้

ชุมชน หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มาอยู่รวมกันในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หรือสถานที่ใดที่หนึ่ง โดยมี กิจกรรม มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิด ลักษณะการใช้ชีวิต และความสนใจร่วมกัน ตลอด ถึงมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนที่ตนเองอยู่ มีความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่สามารถคิด กำหนดทิศทาง วิธีการดำเนินชีวิตที่เป็นไป ตามความต้องการของตนเอง ไม่รอการพัฒนาจากภายนอก โดยที่สมาชิกในชุมชนมีการติดต่อสื่อสาร

มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตลอดถึงมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง และสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภายใต้ภูมิปัญญาของตน ขณะเดียวกันสามารถปรับตัวได้เท่าทันกับสถานการณ์ภายนอกที่เปลี่ยนแปลงไป

ประชาสังคม หมายถึง ส่วนรวมทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาคธุรกิจ ภาคเอกชน ผู้คนในสังคมแสดงออกซึ่งสำนึก และความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมส่วนรวม โดยเข้าไปมีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อเพื่อก่อให้เกิดสังคมที่ดีงาม

5.2 องค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541 : 21) ได้ให้ข้อสรุปหลัก ๆ ในแง่ของการพิจารณาเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชนว่าควรมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ

1. ศักยภาพของประชาชน คือสิ่งที่มีอยู่ภายในองค์ประกอบของชุมชน เป็นความพร้อมในเชิงคุณสมบัติ เช่น การมีวิสัยทัศน์ ความรู้ คุณธรรม ภาวะผู้นำ ความเอื้ออาทรของสมาชิกมีพัฒนาการและความปรารถนาของสมาชิก แต่ละคนของชุมชนสิ่งบ่งชี้ในด้านศักยภาพของชุมชน ได้แก่ สมาชิกของชุมชนมีความรู้มีทรัพยากรในการผลิตในระดับครัวเรือนมีเศรษฐกิจพอมีพอกิน สมาชิกมีคุณธรรมตามแนวทางของศาสนา มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนบ้าน หรือสมาชิกของชุมชนมีภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น

2. ความสามารถของชุมชน คือ สิ่งที่แสดงออกมณรูปพฤติกรรมของการกระทำเพื่อให้เกิดประสิทธิผล ความสามารถของชุมชนอาจแสดงโดยการเกิดขึ้นขององค์กรชุมชนที่ทำงานได้มีเศรษฐกิจที่ดี มีการจัดระเบียบของชุมชน สามารถแสวงหาจัดการการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนได้ ข้อบ่งชี้ที่สำคัญคือ วิสัยทัศน์ ภูมิปัญญาใหม่ องค์กร กิจกรรม สมาชิกส่วนร่วม การจัดการชุมชน การจัดการทรัพยากร

คณะทำงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤต (2542) กล่าวถึงกระบวนการเพิ่มศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชนประกอบด้วย

1. การทำให้องค์กรชุมชนแข็งแรง มีเครือข่ายเชื่อมโยงกันเพื่อเกื้อกูลส่งเสริมประชาสังคม และความเข้มแข็งของชุมชน

2. การดำรงรักษาแบบแผน ความคิด คุณค่า จิตสำนึกที่ดีงามของชุมชน

3. การเสริมสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยเชื่อมโยงกับเครือข่ายองค์กรภายนอก กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (2542) สรุปตัวบ่งชี้ว่า องค์กรที่จัดตั้งนั้นเข้มแข็งเพียงไร พิจารณาจาก (1) โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อความเป็นประชาคม ได้แก่ การมีกลุ่มองค์กรจำนวนคน สถานที่การพบปะประเด็นพูดคุย การสื่อสาร ซึ่งจะประเมินออกมาในเชิงปริมาณ (2) กระบวนการตัดสินใจ และการเรียนรู้ของชุมชน พิจารณาจากการแลกเปลี่ยน และหาข้อสรุปใน

การแก้ปัญหา (3) ภาวะผู้นำมีมากน้อยเพียงใด กระจายตัวหรือไม่ ความสัมพันธ์กับสมาชิก ภาวะการณ์ตามปัญหาการเรียนรู้และวิสัยทัศน์ (4) กระบวนทัศน์เกี่ยวกับการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมพิจารณาในด้านการจูงใจคนให้เข้ามามีส่วนร่วม การพัฒนาศักยภาพของสมาชิก การเน้นให้กลุ่มมีอำนาจและพลังในการเปลี่ยนแปลงและการรับผิดชอบร่วมกัน (5) บทบาทของหญิงในการเป็นผู้นำ (6) การให้ความสำคัญกับองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) (7) การมองเห็นคุณค่าและมรดกทางวัฒนธรรม (8) การบริหารจัดการและกฎระเบียบที่เอื้ออำนวยและเป็นปัญหาอุปสรรคในการทำงาน (9) การระดมทุนภายในและภายนอกชุมชน โดยชุมชนยังคงดำรงศักดิ์ศรี และความอิสระในการทำงาน (10) นโยบายและกลไกของรัฐที่มีอิทธิพลลงไปสู่ชุมชน (11) การจัดการกับความขัดแย้งภายในและภายนอกชุมชน (12) กระบวนการทำงานพัฒนาโดยพิจารณาว่าชุมชนนั้นมีกระบวนการ หรือเครื่องมือในการทำงานอย่างไรบ้าง

ชนิษฐา กาญจนรังสีนนท์ (2542 : 5) ได้กล่าวถึง ลักษณะชุมชนที่มีความเข้มแข็งไว้ ดังนี้

1. สมาชิกชุมชนมีความเชื่อมั่นว่าตนเอง และคนในชุมชนสามารถแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองได้
 2. สมาชิกของชุมชนรักที่จะพึ่งตนเอง มีความเอื้ออาทร รักห่วงใยกันและพร้อมที่จะจัดการกับปัญหาของตนเอง และชุมชนร่วมกัน
 3. สมาชิกเลือกผู้นำชุมชน ผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้แทนชุมชนด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง
 4. สมาชิกทุกคนมีการตัดสินใจ และการทำงานร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่อง จนเป็นวิถีชีวิตของชุมชน โดยมีผู้นำชุมชนร่วมผลักดันอย่างแข็งขัน
 5. สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมประเมินสภาพปัญหาของชุมชน ร่วมกำหนดอนาคตของชุมชน ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและประเมินผลการแก้ปัญหา ปละการพัฒนาของชุมชน
 6. สมาชิกชุมชนเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองและชุมชน จากการเข้าร่วมเวทีชาวบ้านและการทำงานร่วมกัน
 7. มีแผนของชุมชนในการพัฒนาทุกด้าน โดยมุ่งพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกคน และหวังผลการพัฒนาที่ยั่งยืน
 8. การพึ่งภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป
 9. มีเครือข่ายความร่วมมือกับหมู่บ้าน/ชุมชน ท้องถิ่น หน่วยงาน และบุคคลต่าง ๆ ในลักษณะความสัมพันธ์แบบเพื่อแท้
- กระบวนกรที่ทำให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
- กระบวนกรเสริมสร้างความเข้มแข็งหรือการเสริมสร้างชีวิตสาธารณะ (ปารีชาติ วลัยเสถียร และ คนอื่น ๆ. 2543 : 191-192) กล่าวว่า จะต้องอาศัย 4 ยุทธศาสตร์หลักคือ

1. กำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมกันคิดปัญหาและร่วมแก้ปัญหาของตนเอง

2. การสร้างทางเลือกให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ คือต่างคนต่างเป็นพลเมืองกันและมีกระบวนการตัดสินใจที่สามารถเชื่อมโยงกับการปฏิบัติเห็นเป้าหมายร่วม มีเวทีการสนทนา แลกเปลี่ยนการเรียนรู้ประสบการณ์ของผู้อื่นและการรับทัศนะของผู้อื่น โดยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติเดิมของตน รวมทั้งสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้

3. การดำเนินกิจกรรมแบบสาธารณะ เป็นการระดมพลังเห็นประโยชน์ร่วม และมีเป้าหมายร่วมเป็นกิจกรรมที่มีการติดต่อประสานงานในระดับหนึ่ง

4. การประเมินกิจกรรมโดยสาธารณะ เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจว่าผลจากกิจกรรมนั้น ๆ เป็นประโยชน์หรือมีคุณค่าที่แท้จริงต่อประชาชนในชุมชน

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมีความสำคัญ เพราะการที่จะพัฒนาประชาสังคมหรือประชาคมในระดับหนึ่ง จำเป็นต้องมีการทางสังคมหรือองค์กรชุมชนที่จัดตั้งมาจะต้องมีพลังหรือมีความขัดแย้ง จึงจะสามารถทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในประชาคม ที่มีความกระตือรือร้น มีพลังและดำเนินการอย่างต่อเนื่องซึ่ง (กาญจนา แก้วเทพ, 2540 : 54-58) ได้วิเคราะห์ปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรทางสังคม หรือองค์กรชุมชนที่มีส่วนร่วมคล้ายคลึงกัน สรุปได้ดังนี้

1. การสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นกับองค์กรชุมชน

2. การเปิดเวทีการสื่อสารระหว่างสมาชิก มีการประชุมอย่างสม่ำเสมอ

3. มีสมาชิกจำนวนมากและเพิ่มจำนวนขึ้น บรรดาสมาชิกและผู้นำองค์กรต่างมีความรู้ความสามารถ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีทักษะในการทำงานร่วมกัน มีคุณธรรม โอบอ้อมอารี รวมทั้งมีความรักท้องถิ่น

4. การทำงานร่วมกันและกระบวนการทำงานต้องชัดเจน มีการแบ่งงานกันทำ และสมาชิกที่เป็นชาวบ้านมีความเข้าใจในการทำงานของกลุ่ม องค์กร มีความพยายามในการเพิ่มศักยภาพในการคิดค้นหากิจกรรมเพื่อพัฒนางาน

5. การสร้างปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม เป็นการเสริมสร้างระบบสวัสดิการของชุมชน เพื่อลดบทบาทขององค์กรภายนอกและสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอก

6. ปริมาณและคุณภาพของทุน ไม่ว่าจะเป็นสิ่งของ หรือสภาพแวดล้อม องค์กรชุมชนมีความสามารถในการเพิ่มของปริมาณคุณภาพและสภาพแวดล้อม ตลอดจนมีการใช้ทุนดังกล่าวให้มีอายุยืนยาวคงทนตามเงื่อนไขที่เหมาะสม

7. เพื่อนและเครือข่ายองค์กรชุมชน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีเพื่อนสมาชิกและเครือข่ายที่กว้างขวาง หรือพลังในการเจรจาต่อรองกันภายนอก

อุทัย ตูลเกษม และ อรศรี งามวิทยาพงศ์. (2540 : 12-33) ได้ศึกษาความเข้มแข็งของชุมชนมี 7 ปัจจัยโดยแต่ละปัจจัยจะมีความเกี่ยวเนื่องกันและมีผลกระทบเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน ดังนี้

1. โครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบ ปัจจัยนี้จะเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน
2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การตลาด การสะสมและการกระจายส่วนเกิน โดยพิจารณาถึงอำนาจในการเข้าถึงและจัดทรัพยากร
3. ค่านิยมจากศาสนา เป็นอุดมการณ์ในการใช้ชีวิต ชุมชนจะต้องมีค่านิยมที่สมาชิกยึดถือ เพราะค่านิยมเป็นปัจจัยที่กำหนดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิต
4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต ชุมชนสามารถกำหนดกระบวนการการเรียนรู้ของตนเองไม่ปิดกั้นภูมิปัญญาของชุมชน
5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ สนับสนุนผู้นำตามธรรมชาติให้เกิดขึ้นในชุมชน
6. ระบบสัมพันธ์เชิงสังคม เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน สมาชิกมีความสัมพันธ์ผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง โดยมีแบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกัน และมีพลังในการจัดการแก้ไขปัญหาได้
7. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น มีการติดต่อสื่อสาร กระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อหมู่บ้านในรูปแบบต่างๆ

พิทยา ว่องกุล (2542 : 135-137. 2545 : 62-66) กล่าวว่า ชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้จะมีปัจจัยเกื้อกูลที่สร้างความมั่นคงให้แก่ชุมชน ดังมีรายละเอียด ดังนี้

1. กฎว่าด้วยทุนแห่งชีวิต หรือทุนโภคทรัพย์ที่ให้ผลผลิตทวีคูณจากการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์แบบเกษตรผสมผสาน วนเกษตร ที่เป็นพื้นฐานชีวิตมนุษย์ในการเลี้ยงครอบครัวได้ และเป็นฐานที่มาของการสร้างเงินตรา กลุ่มออมทรัพย์ และธนาคารชุมชน
2. กฎว่าด้วยลดรายจ่ายเท่ากับเพิ่มรายได้ และเพิ่มพูนในระดับชุมชน เป็นหลักคิดที่ผลิตและแปรรูป เพื่อลดรายจ่ายจากการซื้อสินค้าจากภายนอก มีการแบ่งงานกันผลิตในชุมชน การแปรรูปที่ผลทางการเกษตร
3. กฎว่าด้วยกองทุนชุมชน ที่เติบโตจากน้อยสะสมไปสู่อันใหญ่ จากการให้สะสมออมทรัพย์เพื่อจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ มีการให้เงินกู้เพื่อตอนสนองการแก้ปัญหา และการคืนเงินกู้สวัสดิการต่าง ๆ เพื่อเป็นหลักประกันชีวิตที่มั่นคงของสมาชิกในชุมชน สร้างระบบการเงินภายในชุมชนให้ทุกคนได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อกู้ยืมไปใช้พัฒนาอาชีพเศรษฐกิจของตน
4. กฎว่าด้วยตลาดเพื่อชุมชน สมาชิกผลิตสินค้าหลากหลายชนิดสนองต่อความต้องการของชุมชนเป็นหลัก เหลือจึงนำไปขายตลาดภายนอก กลายเป็นมูลค่าสะสมทุนได้สมาชิกและชุมชน

5. กฎว่าด้วยความหลากหลายทางธรรมชาติที่เป็นภูมิปัญญา ในแต่ละท้องถิ่นจะมีผู้นำทางภูมิปัญญาที่สามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ได้อย่างมาก

6. กฎว่าด้วยปฏิสัมพันธ์แบบแนวนอนทางสังคม โครงสร้างชุมชนสังคมแบบมีส่วนร่วมจะเป็นพื้นฐานการสร้างกลุ่ม สร้างองค์กรที่เข้มแข็ง พึ่งพาตนเองได้ในชนบท ล้วนอาศัยปฏิสัมพันธ์แบบพวกพ้อง เครือญาติและวัฒนธรรม ผู้นำตามธรรมชาติจะต้องมีบารมี ที่ได้รับการยอมรับจากสังคม ชุมชน สืบเนื่องมาจากการเสียสละ ผ่านการใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนมาเป็นเวลายาวนาน ศักยภาพของชุมชนจึงมีลักษณะที่เรียกว่า เป็นชุมชนแบบเป็นองค์กรรวมที่บูรณาการไปสู่ความยั่งยืนได้

6. แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วม

6.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการส่งเสริมให้คนเข้ามามีบทบาทร่วมคิดร่วมตัดสินใจร่วมแก้ไขปัญหาที่สมาชิกหรือคนภายในชุมชนมีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมกลุ่มโดยอาจเกี่ยวข้องในลักษณะของการทำงานกิจกรรมโครงการหรือการดำเนินงานในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลาย ๆ เรื่องเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ได้มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้หลากหลายและมีความแตกต่างไปตามแต่ละบุคคลไว้หลายท่านดังนี้

พจนารถ กริ่งไกร (2545 : 14) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงกระบวนการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มในการเข้าร่วมกระทำกิจกรรมหรือโครงการในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การร่วมปฏิบัติ ร่วมแสดงความคิดเห็นร่วมประชุม ร่วมเป็นกรรมการ ร่วมประชาสัมพันธ์ ร่วมชักชวน ร่วมออกวัสดุ ร่วมออกแรง รวมถึงการจัดการใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ต้องการซึ่งจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตน

ศิลปะคม เอี่ยมวงศ์ (2543 : 17) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ถึงปัญหาหาวิธีการและแนวทางแก้ไขโดยร่วมกันตัดสินใจและวางแผนรวมตลอดจนการปฏิบัติตามกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ และติดตามประเมินผล

ดวงนภา สิทธิธรรม (2544 : 28) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการร่วมมือร่วมปฏิบัติและร่วมกันรับผิดชอบด้วยความสมัครใจไม่ว่าจะเป็นลักษณะของปัจเจกบุคคลหรือลักษณะกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้การดำเนินการเกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่พึงประสงค์

ยุพาพร รูปงาม (2545 : 6) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้ว่าคือ กระบวนการให้บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนาร่วมคิดตัดสินใจแก้ไขปัญหาด้วยตนเองเน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคลแก้ไขปัญหา ร่วมกับการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและสนับสนุนติดตามการปฏิบัติงานขององค์การและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา (2546 : 4) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมคือการที่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่ไม่เคยได้เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ หรือเข้าร่วมการตัดสินใจหรือเคยมาเข้าร่วมด้วยเล็กน้อยได้เข้าร่วมด้วยมากขึ้นเป็นไปอย่างมีอิสรภาพเสมอภาคมิใช่มีส่วนร่วมอย่างผิวเผินแต่เข้าร่วมด้วยอย่างแท้จริงยิ่งขึ้นและการเข้าร่วมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นแรกจนถึงขั้นสุดท้ายของโครงการ

บำรุง คูหา (2546 : 17) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมหมายถึงทำอย่างไรจะได้นับทานุมติในการกิจนี้จากประชาชนด้วยความเต็มใจเป็นสิ่งที่ต้องการทำอย่างเร่งด่วนโดยไม่สร้างความแตกแยกพร้อมกับต้องมีกระบวนการจัดการความขัดแย้งดังนั้นสิ่งหนึ่งที่จะต้องเกิดขึ้นคือการปฏิรูปกฎหมายที่ล้าสมัยไม่เป็นธรรมชาติหรือขาดวิญญานของการมองเห็นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียม

สรุปแนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนคือการเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนโดยสมัครใจเข้าร่วมทั้งร่างกายเวลาความคิดทุนทรัพย์ร่วมปฏิบัติและร่วมรับผลกระทบผลประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและความต้องการของชุมชนโดยไม่มีใครมากำหนดกรอบที่มาจากบุคคลภายนอก

6.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2543 : 139) ได้กล่าวว่าลักษณะของการมีส่วนร่วมของชุมชนแบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะคือ

6.2.1 การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการได้แก่การร่วมกันค้นปัญหาการวางแผนการตัดสินใจการระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่นการบริหารจัดการการติดตามประเมินผลรวมทั้งการรับประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการโดยโครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

6.2.2 การมีส่วนร่วมทางการเมืองแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

6.2.2.1 การมีส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชนอันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตนและได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

6.2.2.2 การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐมาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลักโดยกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาคเพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศให้มีอำนาจทางการเมืองการบริหารมีอำนาจต่อรองในการจัดสรรทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกันโดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้จากกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง

นอกจากนี้ สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (2547 : 8) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนแบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะได้แก่

1. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคมองค์กรต่าง ๆ ในชุมชนประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิหน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่การคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจวางแผนการร่วมปฏิบัติ และการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริมชักนำสนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

2. ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจเป็นการมีส่วนร่วมของชุมชนที่การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจอารมณ์ รวมทั้งค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้ว่าตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมเกิดความผูกพันมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทฤษฎีที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดสามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจากเป้าหมายที่ต้องการค่านิยมความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีความผูกพันการเสริมแรงโอกาสความสามารถการสนับสนุนความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการโดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วมดังนี้

1. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
2. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
3. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
4. การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพันความสนใจ

โดยสรุปการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งเพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการเข้าให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้นผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิถีการดำเนินชีวิตค่านิยมประเพณีทัศนคติของบุคคลเพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

6.3 ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้นมีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดดังนี้

ประเวศ วสี (2532 : 22) กล่าวคือ สิ่งที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดจากความคิดริเริ่มของท้องถิ่นผู้นำตามธรรมชาติผู้นำของชุมชนผู้นำที่ทางราชการแต่งตั้งอาจจะไม่ใช่ผู้นำจริง ๆ ที่ชาวบ้านยอมรับนับถือผู้นำทางธรรมชาติเป็นชาวบ้านพระผู้ใหญ่บ้านเป็นใครก็ได้ตามแต่สถานการณ์

นอกจากนี้ ประยูรศรี ประสาธน์ (2542 : 5) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วมว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมมีด้วยกัน 3 ปัจจัยคือ

- 1 ปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่อายุเพศ
- 2 ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจได้แก่การศึกษาอาชีพรายได้และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
- 3 ปัจจัยด้านการสื่อสารได้แก่การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล

ธวัชสิทธิ์ กิจโยธิน (2543 : 21) กล่าวถึง ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมมี 3 ปัจจัยปัจจัยที่หนึ่งคือปัจจัยส่วนบุคคลได้แก่ อายุ เพศ ปัจจัยที่สองคือ ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่มปัจจัยที่สามคือ ปัจจัยทางการสื่อสาร ได้แก่ การติดต่อสื่อสารมวลชนและสื่อบุคคล

วิฑูรย์ วิริยะสกุลธรณ์ (2546 : 44) การมีส่วนร่วม (Participation) อันรวมถึงส่วนหนึ่งขององค์ประกอบ 8 หลักในธรรมาภิบาลเกิดจากปัจจัยดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มในกระบวนการการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมของทั้งชายและหญิง
3. การมีส่วนร่วมโดยตรงหรือผ่านตัวแทนอันชอบธรรม
4. การให้ข้อมูลแก่ประชาชน

สมควร สุรภาพพิศิษฐ์ (2542 : บทคัดย่อ) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้โดยมีแนวคิดพื้นฐานของการมีส่วนร่วม โดยกำหนดปัจจัย ดังนี้

1. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
 - 1.1 เพศ โดยมีแนวความคิดว่าเพศชายและเพศหญิงมีโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมต่างกัน โดยที่สังคมไทยมีค่านิยมว่า ผู้ชายต้องเป็นผู้นำผู้หญิง ต้องเป็นผู้ตามกิจกรรมเพื่อส่วนรวมมักเป็นเรื่องของผู้ชาย
 - 1.2 อาชีพ เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท จะมีการประกอบอาชีพหลาย ๆ อย่าง แต่ทุกอาชีพก็ต้องพึ่งพาป่าทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็ทางตรงหรือทางอ้อม
 - 1.3 ระดับการศึกษา การศึกษามีส่วนร่วมให้เกิดความคิด รู้จักตนเอง รู้จักชีวิตเข้าใจสังคมและสิ่งแวดล้อม ทำให้คนมีส่วนร่วมอยู่ด้วยดีขึ้น คนในชนบทมักยกย่องคนที่มีความรู้คาดการณ์ เหตุการณ์ต่าง ๆ ได้กว้างกว่าคนที่มีการศึกษาน้อย
 - 1.4 รายได้ สิ่งกำหนดฐานะทางเศรษฐกิจได้ดีตัวหนึ่ง กล่าวคือ คนที่มีรายได้หรือมีรายได้อ่อนมีอำนาจที่จะทำอะไร ๆ ได้มากกว่าคนจน ซึ่งต้องคำนึงถึงเรื่องปากท้องเสียก่อนเรื่องส่วนรวมเป็นสิ่งที่มาทีหลัง

1.5 ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน เป็นสิ่งหนึ่งที่มีบทบาทในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

1.6 การได้รับข่าวสารในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การรับรู้ข่าวสารและการสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตมนุษย์

1.7 การเป็นสมาชิกกลุ่มในสังคม เป็นสิ่งหนึ่งที่มีส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมของประชาชน เพราะการเป็นสมาชิกกลุ่มนั้น ได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

1.8 จำนวนแรงงานในครัวเรือน ครอบครัวใดที่มีสมาชิกในครัวเรือนมากย่อมมีโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมได้มากกว่าครัวเรือนที่มีจำนวนสมาชิกน้อย

1.9 การมีอาชีพรองเป็นการเสริมรายได้ของครอบครัว ดังนั้นครัวเรือนใดที่มีอาชีพรองย่อมแสดงว่ามีรายได้มากกว่าครัวเรือนที่ไม่มีอาชีพรอง

1.10 ขนาดพื้นที่ถือครองครุฑเรือนใดมีพื้นที่ถือครองที่ดินมากย่อมแสดงว่ามีฐานะทางเศรษฐกิจดีย่อมมีโอกาสเข้าไปร่วมกิจกรรมได้มากกว่าครัวเรือนที่มีพื้นที่ถือครองที่ดินน้อย

สรุปโดยภาพรวมแล้วปัจจัยที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมได้แก่ตัวบุคคลครอบครัวผู้นำคนภายในชุมชนคนภายนอกชุมชนการสื่อสารความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีเศรษฐกิจการศึกษาการเมืองประวัติศาสตร์แม้กระทั่งอายุเพศรายได้อาชีพปัจจัยต่างๆเหล่านี้เป็นตัวก่อให้เกิดการกระทำในลักษณะการมีส่วนร่วมทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับสภาวะแวดล้อมหรือสถานการณ์ในแต่ละช่วงเวลาที่เกิดขึ้นกับชุมชนหรือท้องถิ่นด้วย

6.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ในการกระทำของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดกระบวนการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ขึ้นได้มีการแบ่งขั้นตอนหรือวิธีการเข้าร่วมกิจกรรมมีการจัดแบ่งไว้หลายลักษณะซึ่งมีนักวิชาการหลายคนได้กำหนดไว้หลายรูปแบบดังนี้

นอกจากนี้ อภิญา กังสนารักษ์ (2544 : 15) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่าชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอนคือ

6.4.1 การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

6.4.2 การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนกำหนดวัตถุประสงค์วิธีการแนวทางการดำเนินงานรวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ

6.4.3 การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการทำประโยชน์ให้แก่โครงการ โดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน

6.4.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการเพื่อให้รู้ว่าผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวกันได้

โกวิท พวงงาม (2545 : 8) ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในการพัฒนาควรจะมี 4 ขั้นตอนคือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาของแต่ละท้องถิ่นกล่าวคือถ้าหากชาวบ้านยังไม่สามารถทราบถึงปัญหาและเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาในท้องถิ่นของตนเป็นอย่างดีแล้วการดำเนินงานต่างๆเพื่อแก้ปัญหาของท้องถิ่นย่อมไร้ประโยชน์เพราะชาวบ้านจะไม่เข้าใจและมองไม่เห็นถึงความสำคัญของการดำเนินงานเหล่านั้น

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม เพราะการวางแผนดำเนินงานเป็นขั้นตอนที่จะช่วยให้ชาวบ้านรู้จักวิธีการคิดการตัดสินใจอย่างมีเหตุผลรู้จักการนำเอาปัจจัยข่าวสารข้อมูลต่างๆมาใช้ในการวางแผน

3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน แม้ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีฐานะยากจน แต่ก็มีความสามารถที่สามารถใช้เข้าร่วมได้ การร่วมลงทุนและปฏิบัติงานจะทำให้ชาวบ้านสามารถคิดค้นทุนดำเนินงานได้ด้วยตนเองทำให้ได้เรียนรู้การดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด

4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงานถ้าหากการติดตามงานและประเมินผลงานขาดการมีส่วนร่วมแล้วชาวบ้านย่อมจะไม่ทราบด้วยตนเองว่างานที่ทำไปนั้นได้รับผลดีได้รับประโยชน์หรือไม่อย่างใดการดำเนินกิจกรรมอย่างเดียวกันในโอกาสต่อไปจึงอาจจะประสบความยากลำบาก

สำนักมาตรฐานการศึกษาสำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา และทบวงมหาวิทยาลัย (2545 : 116) ยังได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมในขั้นตอนของการพัฒนา 5 ขั้น ดังนี้

1. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาในชุมชนตลอดจนกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการ

2. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้

3. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน พัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์โดยการสนับสนุนทรัพยากรวัสดุอุปกรณ์และแรงงานหรือเข้าร่วมบริหารงานประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ จากการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนาหรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

5. ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการประเมินผล การพัฒนาเป็นขั้นที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด

อคิน รพีพัฒน์ (2547 : 49) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอนคือ

1. การกำหนดปัญหาสาเหตุของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข
2. การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
3. การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
4. การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

นอกจากนี้ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (2546 : 26) ได้เสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะ ได้แก่ ลักษณะที่ 1 มีขั้นตอน ดังนี้

1. การคิด
2. การตัดสินใจ
3. การวางแผน
4. การลงมือปฏิบัติ

ลักษณะที่ 2 มีขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดปัญหา
2. การวางแผน
3. การดำเนินงาน
4. การประเมินผล
5. การบำรุงรักษาและพัฒนาให้คงไว้

สรุปขั้นตอนของการมีส่วนร่วมที่สำคัญเริ่มจากการเข้าไปร่วมคิดค้นหาสาเหตุวางแผนปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้และร่วมกันติดตามผลที่เกิดจากการร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมปฏิบัติสิ่งที่ได้ร่วมกันทำนั้นบรรลุจุดประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนด หรือไม่หากไม่เป็นไปตามที่กำหนดไว้จะต้องหาวิธีการที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามที่กำหนดเป้าหมายไว้หรือหากแม้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ก็ต้องการประเมินผลที่เกิดขึ้นว่ามีประโยชน์มากน้อยเพียงใด จากการที่ได้ร่วมกันปฏิบัติในแต่ละขั้น

6.5 ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมมี 5 ทฤษฎี ซึ่ง อคิน รพีพัฒน์ (ยุพาพร รูปงาม. 2545 :7-9) ได้สรุปไว้ดังนี้

6.5.1. ทฤษฎีการเกลี้ยกล่อมมวลชน (Mass Persuasion)

Maslow (อคิน รพีพัฒน์. 2527:7-8) กล่าวว่า การเกลี้ยกล่อมหมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียนเพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือและการกระทำซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงานและถ้าจะทำให้เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อม

โดยเฉพาะในเรื่องความต้องการของคนตามหลักทฤษฎีของMaslow ที่เรียกว่าลำดับชั้นความต้องการ (Hierarchy of Needs) คือความต้องการของคนจะเป็นไปตามลำดับจากน้อยไปมากมีทั้งหมด5ระดับดังนี้

6.5.1.1 ความต้องการทางด้านสรีระวิทยา (Physiological Needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ (Survival needs) ได้แก่ความต้องการทางด้านอาหารยาเครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัยยารักษาโรคและความต้องการทางเพศ

6.5.1.2 ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต (Safety and Security Needs) ได้แก่ ความต้องการที่อยู่อาศัยอย่างมีความปลอดภัย จากการถูกทำร้ายร่างกายหรือถูกขโมยทรัพย์สินหรือความมั่นคงในการทำงานและการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

6.5.1.3 ความต้องการทางด้านสังคม (Social Needs) ได้แก่ความต้องการความรักความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

6.5.1.4 ความต้องการที่จะมีเกียรติยศชื่อเสียง (Self-Esteem Needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจความต้องการดีเด่นในเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่นความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจในตัวเองในเรื่องความสามารถและความสำคัญของบุคคล

6.5.1.5 ความต้องการความสำเร็จแห่งตน (Self-Actualization Needs) เป็นความต้องการในระบบสูงสุดที่อยากจะให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิดของตนเองเพื่อจะพัฒนาตนเองให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ความต้องการนี้จึงเป็นความต้องการพิเศษของบุคคลที่จะพยายามผลักดันชีวิตของตนเองให้เป็นแนวทางที่ดีที่สุด

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประกอบศิริ ภักดีพินิจ (2553) ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาศักยภาพทางการท่องเที่ยวเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองชายแดนภูซางอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาวิจัยพบว่าแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ คือ น้ำตกภูซาง บ่อน้ำซับอุ่น เส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำตกภูซาง น้ำตกห้วยโป่งผา ภูชมดาว ส่วนทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เป็นประเพณีและวิถีชีวิตของคนบ้านฮวก และการท่องเที่ยวเมืองชายแดนที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ คือ ตลาดนัดชายแดนไทย –

สปป.ลาว และการเข้าไปท่องเที่ยวเมืองลาว ส่วนพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวพบว่า ลักษณะการเดินทางมากับกลุ่มครอบครัว การเดินทางมาเยือนเมืองชายแดนภูซางถือเป็นส่วนหนึ่งของการเดินทางลือที่ทำให้รู้จักชายแดนภูซาง ส่วนใหญ่รู้จักจากเพื่อน ญาติ คนรู้จักแนะนำ รองลงมาคือสื่ออินเทอร์เน็ต ด้านสิ่งดึงดูดใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวมาเยือน คือ (1) ตลาดนัดชายแดนไทย-สปป.ลาว (2) วิถีชีวิตผู้คนชนบท (3) ความเป็นมิตรไมตรีของเจ้าบ้าน (4) โฮมสเตย์บ้านฮวกกับการสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน (5) งานตัดป่าตรองสองแผ่นดินและการสัมผัสดินแดนประเทศเพื่อนบ้าน (6) งานหัตถกรรม ผ้าทอ ของที่ระลึกแบบพื้นบ้านประจำถิ่น ชีตความสามารถในการรองรับด้านกายภาพและสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว พบว่า ด้านที่พักในบ้านฮวก รองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุด 44 คน/วัน ด้านร้านอาหารและเครื่องดื่มภายในบ้านฮวก รองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุด 888 คน/วัน ด้านพื้นที่เล่นน้ำบริเวณน้ำตกภูซางรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุด 2.214 คน/วัน เส้นทางศึกษาธรรมชาติน้ำตกภูซางรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุด 165 คน/วัน พื้นที่ปิกนิกบริเวณน้ำภูซางรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุด 3.654 คน/วัน พื้นที่ลานชมทิวทัศน์ภูซางรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุด 1.350 คน/วัน พื้นที่เล่นน้ำบริเวณน้ำตกห้วยโป่งผารองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุด 1.080 คน/วัน ลานจอดรถสามารถจอดรถยนต์ส่วนบุคคลได้ 357 คัน/วัน รถทัวร์ได้ 217 คัน/วัน และรถจักรยานยนต์ได้ 1.813 คัน/วัน ที่พักในอุทยานรองรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งสิ้น 2.411 คน/วัน ห้องสุขาบริเวณอุทยานแห่งชาติภูซาง จะสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งสิ้น 3.567 คน/วัน ห้องอาบน้ำ รองรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งสิ้น 432 คน/วัน ร้านอาหารและเครื่องดื่มบริเวณอุทยานแห่งชาติภูซางได้รองรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งสิ้น 1.391 คน/วัน ด้านการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวและความเข้มแข็งของชุมชน ได้มีการตั้งคณะกรรมการ เป็นฝ่ายต่างๆ ได้แก่ (1) คณะกรรมการบริหารจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวบ้านฮวก (2) กลุ่มการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (3) กลุ่มธุรกิจบริการด้านการท่องเที่ยว จำแนกเป็นกลุ่มย่อย คือ กลุ่มโฮมสเตย์ ที่พัก ร้านอาหาร กลุ่มผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก กลุ่มมัคคุเทศก์และกิจกรรมการแสดง กลุ่มคมนาคมขนส่ง กลุ่มชมรมพาแ่วเมืองลาว กลุ่มท่องเที่ยวเพื่อเชิงสุขภาพ (4) กลุ่มการต้อนรับของชุมชน (5) กลุ่มพัฒนาการตลาดประชาสัมพันธ์ ด้านการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในภาพรวมทั้งหมดจัดอยู่ในระดับที่ดี การกำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น พบว่ามี 4 กลยุทธ์ คือ (1) การพัฒนาจุดแข็งของทรัพยากรการท่องเที่ยวให้โดดเด่นชัดเจน (2) การพัฒนาภาคธุรกิจบริการและการท่องเที่ยวเชิงรุก (3) การส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวเชิงรุก (4) การปรับเปลี่ยนภายในระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยว ส่วนแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองชายแดนภูซาง พบว่ามี 3 แนวทางหลักในการพัฒนา คือ (1) การบริหารจัดการการท่องเที่ยว (2) การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว (3) การพัฒนาทางกายภาพชุมชน

ประยงค์ บุญไทย (2552) ได้ทำวิจัยเรื่อง แนวทางประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่นและสถานประกอบการในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ้านปาง อำเภอลำปาง จังหวัด

เชียงใหม่ ระยะที่ 2 ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ศักยภาพของบ้านเก่าเตื่อ มีศักยภาพที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้อย่างดีโดยกายภาพหมู่บ้านถูกรายล้อมด้วยหุบเขาทั้งสองด้านมีสายน้ำ ลำห้วย ไหลผ่านตลอด ทำให้พื้นที่ที่มีความชุ่มชื้นตลอดปี เหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ อีกทั้งมีสถานประกอบการต่างๆ เช่น บ้านพักตากอากาศ รีสอร์ท โรงแรม เป็นต้น รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง พบพรรณไม้หลากหลายชนิดเป็นแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งพืช ผัก สมุนไพรพื้นบ้านมีน้ำตก 2 แห่ง คือ น้ำตกตากครก และน้ำตกศรีสังวาล

7.1 รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่เหมาะสม โดยแยกเป็น 2 ส่วน คือ แหล่งเรียนรู้อันหลากหลาย ที่ชุมชนยังคงสามารถรักษาขนบธรรมเนียม และภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ได้อย่างดี พร้อมทั้งถ่ายทอดให้แก่เด็ก เยาวชน และคนอยากศึกษาต่อไป และการท่องเที่ยวธรรมชาติที่สวยงาม ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์ พรรณไม้หลากหลายชนิด มีน้ำตก ป่าต้นน้ำ เหมาะสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ นอกจากรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเหมาะสมแล้ว ยังมีความเหมาะสมระหว่างชุมชน ที่ทางที่มงานได้คำนึงถึงตัวของชุมชนหรือภาพรวมของชุมชนที่ต้องประกอบด้วยหลายส่วน มากกว่าการให้ความสำคัญกับรูปแบบที่เหมาะสมเพียงอย่างเดียวซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความสมดุลสอดคล้องกันที่สามารถทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน

7.2 แนวทางในการประสานความร่วมมือกับสถานประกอบการ กระบวนการวิจัยสามารถพัฒนาระดับความร่วมมือระหว่างชุมชนกับสถานประกอบการ มีข้อสรุปเป็นรูปแบบแนวทาง ให้ชุมชนสามารถปฏิบัติสืบต่อไปได้ คือ (1) การติดประสานงานและการสื่อสารที่เป็นระบบระหว่างชุมชน ทีมงานท่องเที่ยวและสถานประกอบการมีการประชุมร่วมกันเดือนละครั้งโดยวิธีหมุนเวียนกันเป็นเจ้าของภาพในสถานประกอบการแต่ละแห่งรวมทั้งตัวชุมชนด้วย (2) กิจกรรมทำต่อเนื่อง ระหว่างทีมงานท่องเที่ยวชุมชนและสถานประกอบการ (3) ชุมชนมีศักยภาพสามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์โดยชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการนำประสบการณ์และบทเรียนที่ได้รับจากการวิจัยมาปรับปรุงพัฒนา ตนเองให้เกิดทักษะ ความรู้ความสามารถ เกิดความเชื่อมั่น กล้าคิด กล้าพูด กล้าแสดงออก ที่สามารถนำศักยภาพที่เกิดขึ้นมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยว เช่น นำทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณีวัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ที่เป็นศักยภาพของชุมชน เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ ให้นักท่องเที่ยวเข้ามาสัมผัสเรียนรู้ธรรมชาติพักผ่อนหย่อนใจที่ไม่ไกลจากเมืองมาก เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีความเหมาะสมกับบริบทของชุมชน ยังพบบทเรียนที่สำคัญคือ การเรียนรู้ด้านกระบวนการวิจัย ด้านแนวคิด ด้านการทำงานร่วมกัน และด้านการปรับตัวจนเกิดการแลกเปลี่ยนตนเองในด้านทักษะ ด้านนิสัย และด้านแนวความคิด ที่สามารถนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญคือ การบริหารจัดการกลุ่มในด้านบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบแต่ละ

ฝ่ายไม่เป็นระบบ ทีมงานบางส่วนยังขาดความพร้อมในการจัดกิจกรรมมีปัญหาด้านการใช้ภาษา กับนักท่องเที่ยวนัก

พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง และ ทรงสรรค์ อุดมศิลป์ (2549) ได้ทำวิจัยเรื่อง รูปแบบแนวทางการจัดการท่องเที่ยวบ้านศิลปินเชียงราย ผลการศึกษาวิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวเข้าใจดีว่าศิลปินเป็นจุดเด่นของจังหวัดเชียงรายและสนใจในการท่องเที่ยวบ้านศิลปิน แต่มีข้อสังเกตในประเด็นที่นักท่องเที่ยวเข้าใจว่าการท่องเที่ยวบ้านศิลปินไม่แตกต่างจากการท่องเที่ยวอื่นๆ ซึ่งจะต้องมีการทำความเข้าใจในความเข้าใจในสังคมต่อไป ในส่วนรูปแบบการท่องเที่ยวได้นำเสนอให้กับกลุ่มศิลปินและกลุ่มผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ข้อสรุปมาคือ

1. รูปแบบการท่องเที่ยวแบบกลุ่มพื้นที่
2. รูปแบบการท่องเที่ยวกลุ่มทักษะ
3. รูปแบบการท่องเที่ยวแบบฝึกอบรมระยะสั้นและระยะยาว
4. รูปแบบการท่องเที่ยวตามเทศกาลเชียงรายเมืองศิลปิน

โดยผลการวิจัยทำให้สร้างลำดับขั้นของนักท่องเที่ยวขึ้นเพื่อเป็นการจัดลำดับความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวโดยเน้นคุณค่าในการเข้าชมแดนของแต่ละลำดับขั้น

รุ่งรัตน์ ทองสกุล และคณะ (2549) ได้ทำวิจัยเรื่อง การจัดการการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนประเพณี วรรณกรรมท้องถิ่น ของจังหวัดภูเก็ต พังงา และกระบี่ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า (1) ลักษณะการจัดการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชน ประเพณี และวรรณกรรมท้องถิ่น ชุมชนชาวไทยถิ่นยังไม่มียุทธศาสตร์การจัดการในการนำเสนอเพื่อการท่องเที่ยวที่ชัดเจน เพราะวิถีชีวิต ประเพณีของชุมชนที่เป็นอยู่ยังไม่โดดเด่นพอ ส่วนวรรณกรรมท้องถิ่นแม้จะมีความโดดเด่นก็ไม่เป็นที่ต้องการเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ ชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนมีวิถีชีวิต ประเพณีที่น่าสนใจ มีการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่ยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจน ส่วนวรรณกรรมท้องถิ่นไม่มีการนำเสนอเพื่อการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ชุมชนชาวไทยมุสลิมมีวิถีชีวิต ประเพณีที่น่าสนใจ มีการจัดการโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนแต่ยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจนนัก ส่วนวรรณกรรมท้องถิ่นไม่มีการนำเสนอเพื่อการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ชุมชนชาวเลมีวิถีชีวิต ประเพณีที่น่าสนใจ เพราะความที่เป็นชนกลุ่มน้อย แต่ยังไม่มีการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวที่เป็นระบบ ส่วนร่วมของชุมชนแต่ยังไม่เป็นระบบที่ชัดเจนเนื่องจากใช้ภาษาชาวเลจึงทำให้เข้าใจเรื่องราวได้ยาก

สุรัฐพงศ์ หมั่นใจดี และคณะ (2551) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาแนวทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เขาพญาบังสาโดยชุมชนมีส่วนร่วม ต.ควนโพธิ์ อ.เมือง จ.สตูล ผลการศึกษาวิจัยพบว่า จากการทำนงานการวิจัยทำให้ได้ข้อมูลเพื่อนำไปใช้จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเขาพญาบังสา มีการออกแบบโปรแกรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน แต่เนื่องด้วยการจัดการท่องเที่ยวต้องมีการรับนักท่องเที่ยวเข้าพัก ซึ่งสถานที่พักของนักท่องเที่ยวในพื้นที่เขาพญาบังสายังมีไม่พอที่จะรองรับได้ จึง

ได้มีการปรึกษาหารือในทีมวิจัย ซึ่งนำมาสู่การสร้างรีสอร์ทชุมชน โดยนักวิจัยในทีมได้เสนอให้ใช้พื้นที่ของตน ที่เป็นสวนปาล์มเพื่อสร้างรีสอร์ทชุมชนเขาพญาบังสา ส่วนงบประมาณในการจัดการสร้างรีสอร์ทใช้วิธีการลงหุ้นกันภายในชุมชน ซึ่งแต่ละคนจะถือหุ้นไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความสมัครใจ และเปิดโอกาสให้ผู้ถือหุ้นมีส่วนในการจัดการรีสอร์ท หลังจากที่ได้มีการสร้างรีสอร์ทชุมชนเขาพญาบังสา ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยว คณะศึกษาดูงาน และกลุ่มที่ต้องการใช้สถานที่เพื่อจัดอบรม เข้ามาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้รีสอร์ทก็ยังเป็นศูนย์กลางของคนในชุมชนเป็นพื้นที่พูดคุย ปรึกษาหารือเรื่องอื่นๆ และเมื่อการท่องเที่ยวพญาบังสามีการขยายมากขึ้น จึงได้มีการเชื่อมโยงไปยังหน่วยงานสนับสนุนในด้านที่ยังไม่พร้อมสำหรับการท่องเที่ยว

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

กรอบแนวคิดทางการวิจัย

